

MAROSVÁSÁRHELYI FÜZETEK.

TUDOMÁNYOS ÉS SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT.

SZERKESZTI ÉS KIADJA

MENTOVICH FERENC.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IV.
FÜZET.

MAROSVÁSÁRHELY, 1858.

AZ EV. REF. TANODA BETŰIVEL.

HALLER GÁBOR MEGÖLETESÉ.

Bethlen Miklós Önéletirása (I. k. 414 l.), melyet a mint nyomozó és feldolgozó egyiránt kitünő Szalay László kezeiből vesz az olvasó közönség, egy nagy fontosságú, csak kevesektől ismert és senki által fel nem használt adatot tartott fenn a Haller Gábor megöletését illetőleg, mely e tényt egész más világításban tünteti fel.

Bánfi Dénes notázása alkalmával Bethlen Miklost és Dániel Istvánt bizták meg ama férfi levelesládáinak átkutatásával. „A missilis levelek közt—írja Bethlen idézett helyen—találók a fejedelemnek a maga kezével irt egy levelét Bánfi Déneshez, melyben írja, hogy már bizvást nyuljon Örményeshez, mert Haller Gáboron elébb adatott. Ó Isten, né az Abel vérét mint elé tudod keresni!”

Haller vére még eddigelő a történetben nem Apafira hanem az ozmán hitetlenségre kiáltott. Még eddigelő nem volt tudva, hogy a gögös és nagy-ravágyó Bánfi Dénes keze is a bűnös játékba van elegyedve. De Bethlen Miklos nem az az ember, ki

ily nagy vádat könnyelműen mondana el. Ő itt, mint szemtanú beszél egy levélről, mely létezett, s melyből tudjuk, hogy a Hallerre különben is haragvó török csak eszköz volt.

De más felől megállhat-e ez adat a történet előtt annak többi adataival összehasonlítva? Hogy igenlő válaszunkat az olvasó indokoltnak lássa, főleges egyebet tennünk, mint egyszerűen a dolgot magát elmondanunk.

Haller Gábor előkelő családból származott, mely német földről a XV-dik század folytán kibujdosván az erdélyi szászság közt települt le. De már Bocskay korában a Hallerek magyar nemesek voltak.

A mi Gáborunk Brandenburgi Katalin udvarában apródkodott. 1630-ban reformáltá lett s aszszonyának távozását külföldi útra használta fel, hol tanulmányait a német, angol és belga egyetemeken befejezván, visszatért mint kitünő képzettségű ifjú Erdélybe. 1635-ben a Rákócy szolgálatába állt. Ez óta folytonosan részt vett a közügyekben, mint ama fejdelem egyik pártfogoltja, kinek korát 1644-ig terjedő naplókönyvében sok érdekes adattal illusztrálta.

Ifjabb Rákócy alatt befolyása és tekintélye nőtt, s politikai pályájának fontosabb része tulajdonkép itt kezdődik. Nem sokkal trónra lépte után e fejdelem jenői kapitánynya nevezte ki, mely hivatal mint végvár-parancsnokság, egyike volt a legtekintélyeseknek. S ő erre érdemes is volt, mint „jó vigyázó — írja Szalárdi — és gondviselő, jó fundáló és szorgalmas építő ember, csakhogy Jenő környül sem-

mi jószága nem lévén, a mely mellett ott continuous szüntelen való lakása lehetne e miatt nem sokára nagy kár követte vala a véghelyet:“

A gyulai törökök ugyanis a jenői dézmákban kárt tettek. Ezek azért a rosztat nem gyanító Muharim agát fiastól együtt elfogták s lefejezték. A boszúsomjas törökök a végháztól csak egy negyed mértföldre fekvő Gyarakot*) felgyújták. Az örség segítségére ment a szerencsétleneknek: s most az ozmanok és magyarok közt forma szerint ütközetre került a dolog, melyben mintkét fél sokat vesztett. A békének ily nyilvános megszegése nem volt ugyan szokatlan ez időben, s mint rendesen törvényes vizsgálatra adott okot: azonban Haller Gábort vigyázatra inté. S teljes erejét és gondját e vár megerősítésére fordítá. De halljuk e tárgyról magát Szalárdit, ki ez építkezés részleteit is fentartá. Ugyanis mint „jó fundáló, szorgalmatos építelő teltszaka mind mészégetéssel, köhányatással, hordatással ugy hozzákészül vala, hogy majd minden ki-keleten, tavaszon, nyáron egyegy külső reguláris bástyáját a várnak megépítetteti vala. És így elsőb- ben is a napkelet és dél között lévő, melynek építése, hogy a Körös folyóvizének ereje szintén azon szegeletbe ütköztvén, hasíttatnak kétfelé a várnak körül való folyásába, legbajosabb volna, a viznek legnagyobb

*) Talán az, mely ma Gurbá nevet visel, s mely Jenőhez csak nagyon közel van. Gyarak nevű helyek valósággal meszszebb Biharban vannak, s Zarándhoz nem tartoznak L. Kozma Zaránd megye 7. l.

apadásában, hogy a bástya szegeletinek és napkelet felől való szárnyának majd mindenestül a vízben kellene esni, egymást érő sürtü czövekek verésével való erős fundamentumon építette vala. Azután az éjszak és napnyugot között valót, hogy, a láttatnék szükségesebbnek, ez kettőt mind épen és igen szépen elvégeztetett vala. Ezután a várcs, avagy napnyugot és dél között valót kezdette volt, mely a párkányáig rakattathatott volt fel. A negyedikéhez, az napkelet és éjszak között lévőhöz nem kezdet-hetvén, hanem a csak a régi palánkkal való építésben maradván a veszedelemig.

„A váron felyül napkeletrül pedig, a mely szigetben az 1636-dikbeli hadakozáskor a tábor szálltatott vala, a Körös partját azon sziget felől, egész a Körösnek tekerületitül fogva a várnak éjszak és napkelet között való bástyája szegleti arányáig, nagy erős földtöltéssel mindenütt jól megtöltetvén, hogy az árviz azon ki ne ülhethne, és a sziget eleit Béli, avagy éjszak felől, a Körösnek felső tekerületitül avagy hajlásátul fogva, az utolsóban említett bástya szegeletinél napnyugot felé alá forduló Körös árkára és folyamjára, nagy jó tágas és alkalmas mélységü árokkal általszakasztatván, és az árkon belől erős töltett palánkkal megerősítettvén, ott is egy jó várost ültetett vala rácokkal és egyéb jövevény emberekkel; s a két várost emelcsös kapus hiddal egybefoglalván, a sziget előtt levő árokra is Béli felé hidat és emelcsös kaput, s a felett alkalmas trázsaló helyet építettett vala. De, jaj óh nagy Isten!

hogy im édes nemzetünknek ennyi sok véres verítékjével, sok költségével, való nagy munkája mind, csak a hatalmas idegen nemzet javára és gyönyörűségére mint esék! "

E sorokban érintett veszedelem 1658-ban következett be. A szerencsétlen kimenetelű lengyel hadjárat következtében a fényes porta kimondá Rákócynak letételét. De Rhédei Ferenc, kit a rendek helyébe választottak, ellenében nem tudta magát sokáig fentartani s ő visszafoglalta trónját országát, melyet ennek következtében török sereg, tatár hordák versenyezve pusztítottak. A had kockája eleinte kedvezett neki. Jul. 4-én Lippánál elég fényes diadalt nyert Sinan budai basán, egy puha és épen nem harcos emberen. A szerencsének e csilláma nem sokáig tartott. Ő visszavonult jószágaiba s a békövetkezett hosszas és véres küzdelem, mely végre is Erdélyt gazdag és szép megyéktől s fontos végházaktól fosztá meg, s köztök a figyelmellen őrség által gondatlanul védett Jenőtől is, melynek őrzése a megyei alispánra s az alkapitányra volt bízva.

Haller az esemény alkalmával távol volt Jenőtől. A következő évben várad kapitánynyá neveztetett ki s e hivatalába jun. 16-án be is igtattatott. E tisztét már Barcsaitól nyerte, kit a török a fejedelemségre kijelölt, s ki ebben a Rákóccival kötött egyezkedés útján megerősültnék látszott. Ez egyezkedés nem volt tartós, s Rákócy újabbán készüléteket tett Erdély visszafoglalására. De hogy azt meg is tarthassa, nem kis fontosságú dolog volt Várad vissza-

szerzése. Ez nem volt kis feladat: Haller Barcsainak adott esküjéhez makacsul ragaszkodván. És ő hogy az erösséget meg is tarthassa, a vár sáncait, falait folytonosan erősíté a lakósokkal naponként hadgyakorlatokat tartatott.

De a várban Rákócynak hatalmas pártja volt, mely a készülétek megghiúsítására törekedett s célját izgatások útján igyekezett elérni. Ily körülmények közt érkezett Rákócynak egy levele a várba (aug. 23), melyben a lakósokat a neki tartazó hűségre figyelmezteté, s a vár feladására felszólítá, sőt a következő nap már hadja is érkezett a vár alá, mely a kedvező választ erőszakolja. Ily körülmények közt Haller Gábor az örséget s a városi lakósokat és hivatalnokokat felesketvén, az ország hűségére fölnyittatá a vár kapuit, s megadta a kívánt assecuratiót. E biztosítékkal távozott ugyan a Rákócy serege: de tulajdonkép semmi fontos azzal elérve nem volt, s a vár azért mégis idegen kezek közt maradt. Haller Gábor hajthatatlannak mutatta magát: s a vár megkerítését csak csel által eszközölhették: a Rákócy elleneseket t. i. hivatalokból eltávoliták, az örséget megvesztegették, s Haller Gábort szépszin alatt a vár elhagyására birták, s annak főkapitányságát újolag Gyulai Ferenc vette át. Tudva van, hogy Váradnak ez elpártolása feldúlátását s az ozmanok általi elfoglaltatását idézte elő: azon tanácsok s mentőszerek dacára, miket Haller Gábor a vész elhárítására a parancsnokokhoz küldött leveleiben adni nem mulasztott el.

Közepette e veszélyeknek Barcsai nőül vette Bánfi Zsigmond leányát Ágnest, midőn a násznagyi kötelességeket Haller Gábor, mint udvarmester teljesíté. A fejedelem pedig hűségese szolgálataiért Balázfalvával ajándékozta meg a már is gazdag és tekintélyes tanácsurat.

Barcsainak fejedelemmé erőszakoltatásával új, az eddigieket jóval felülmuló terhek rovatlak az országra, melyeknek leszállítását eszközöndő Barcsai Haller Gábort követül Ali basához küldte, ki e fejedelmi tanácsost roszul fogadta, sőt nem sokára börtönbe is vettette, lábaira hatvanhárom fontos vasat veretett; a börtönből csak Várad elfoglalása után szabadult ki. De Barcsainak Kemény János személyében félelmes versenytársa támadt, ki Haller Gábornak maga pártjára vonását unokatestvére Bethlen Farkas által próbálta meg, s kit e célból találkozásra kért fel. E találkozást egy kötelezvény kicsikarására használta, hogy őt nem fogja ellenségnek tekinteni. De tényleg csak a Barcsai lemondása után állt mellé, s midőn ez tronját újolog vissza akarta foglalni, azon főurak sorában találjuk, kik ezt nem helyeselték.

Azóta Keménynek volt hive a Barcsai megöletése után is. Apafi a török által a fejedelmi székre emelve, megnyerésére nagy sulyt helyezett sőt egy 1661. nov. 23-án Hajdú Péter hű szolgálja által küldött levelével felszólítá, hogy miután Kis-Selyk városában a rendek fejedelemmé tették, ismerje el ő is annak. „Intjük kegyelmedet —irá neki— mint jó akaró kedves atyánkfiát, ne ellenkezzék többet

az országgal és hatalmas császárral, mi is megháláljuk te kegyelmednek hűségit“^{**}).

Mindamellett Haller a Kemény pártján maradt, s ennek oldala mellett vett részt a nagy-szöllösi csatában, melynek szerencsétlen kimenetele s Kemény elesése után Görgénybe menekült. E fejedelem pártja még egy ideig halála után is fentartá magát: de midőn Apafi szigor helyet kegyelmet léptetett életbe, a legmakacsabb ellenkezők is átállottak táborába, a Görgénybe vonultak feladták menhelyöket s Segesvárott személye körül gyülekeztek össze.

A béke helyreállta azonban a török segítség kitakaradását nem idézte elő, sőt Ali basa Piri basa által titkon egy deftert (regestumot) csináltatott, melynél fogva Biharon kívül Kraszna és Közép-Szolnok, Kolos, Belső-Szolnok és Doboka megyéknek részeit követelte — ellenére a nagy-váradai egyezkedésnek. E célját Haller Gábor, ki mint Apafinak e tárgyban hozzá küldött biztosa, Temesvárott mulatott „megvesztegetett hivatalnokok által kitudván fejedelemével közölte. S így ez még korán lépéseket tehetett a célzat megghiúsítására.

Haller Gábor már nyolc hó óta volt az Ali basa táborában letartoztatva, mi alatt a hazája ellen készülő machinatiókat éber figyelemmel kísérte s nem szünt meg azokat úrának tudtúl adni; midőn 1663 nyarán Dacó János Temesvárra megvitte az adót.

^{**})Árpádia I. évf. 250. lapján közölve e levél.

S most Haller azt hitte, hogy szabadságot nyerend haza térni. Csalatkozott. Az első nap Dacónak irányában tanúsított barátságos magaviselete megváltozott s szigorú hangon kérde Hallertől: „Mért nem küldi ura az egész adót? tán a török s tatár erő haragját ingerli fel? Haller mentsége, hogy ő nyolcz hó óta mint fogoly, mit sem tud az erdélyi dolgokról, nem eszközölheté ki szabadon bocsátását, sőt nem sokára Nándor-Fejérvárra vitetett, hol Ali a fővezérrel összejött.

E szigor csak hamar megváltozott. Achmet Kiu-prili nagyvezér roppant seregével átkelt a Dráván, megkezdendő Magyarország ellen intézett hadjáratát. Haller eleinte Belgrádon maradt, de csakhamar érte küldött két csauzt. Roppant félelmek közt ment táborába, hol nem remélt szivélyes fogadtatásban részesült. A nagyvezér leültette, megajándékozta kafftánnyal, tovább egy óránál barátságosan beszélgetett vele, s távoztakor kinyilatkoztatá, hogy bármikor szabadon menjen sátrába.

E fogadtatás a Kucsuk által mindenféleképp vádolt Apafi fejébe nagy seget ütött. Sokan gyanakodtak, hogy e kegyvesztett ember helyett a nagyvezér Hallert teszi fejedelemmé; s hitöket Apafival is közlék, kinék „félelmét — írja Bethlen Commentariüsában — az is nevelte, hogy a nagyvezér némely udvaroncai besúgták, mikép urok töle elidegenedett.“

Ily körülmények közt félelmét a török táborból épen ez időben visszatérő internunciusok csak nevelték, kik azon hirrel kedveskedtek neki, miszerint Haller már meg is kínálta a fejedelemséggel.

S a dolognak volt is némi alapja.

Ezen internuntiusok egyikének, Baló Lászlónak Haller, miután az hallgatását esküvel ígérte, bizalmas vallomásokot tett. A reis-effendi tudatta vele, hogy Apafi letétele s helyébe az ő kineveztetése fogrna szóban, azon helyeken, hol ezek felett döntenek. De e sűrű fejedelmi változás már is sok veszélyt hozott az országra, s az ily dolog veszélyezteteli is a szabad választást. Kövessenek el mindent, hogy Apafi megmaradhasson, de ha ez nem sikerül, tanácskozzék Heischer Endre szász királybíróval, Béli Pállal s Haller Jánossal és tanácskozásuk eredményét tudassa vele.

12. *A* Egy másik internuntius Bacó János pedig, ki az adót vitte meg, a főbb hivatalnokok közt nagy idegenséget tapasztalt Apafi személye irányában: mit ő azonban rendkívüli ajándékok ígérete által enyhíteni tudott.

12. Baló és Bacó visszabocsáttatván Erdélybe, Alvincen találkoztak a fejedelemmel. S most az első Hallernek nemcsak bizalmas nyilatkozatát árulta el, hanem őt az Apafi életére töréssel is vádolta, míg Bacó saját érdemeit emelte ki, s eljárását, mit a fenyegető veszély elhárítására tett, legjobb tapintattal eszközöltnek hirdette.

A megrémült Apafi Szilvási Bálintot küldte a nagyvezérhez, részint e körülmények utáni tudakozódás, részint célszerű intézkedések megtétele végett, s egyszersmind a Bacó által ígért ajándékok kézbesítésére. E tudakozódások Hallert ártatlannak

bizonyíták. Semmi sem sült rá, mi a vádakat igazolhatta volna. S most ő nem habozott Hallernek felfedezni küldetése valódi és fő célját: minek folytán ez egy saját személyét mentő s eljárásait igazoló levelet intézett a fejedelemhez (1663 aug. 23, az esztergomi táborból) „mindenek fölött nagyságod becsületét akartam helyre állítani—irá ebben— s ha ez nem sikerül akarám, hogy valaki a főrendek közül választassék fejedelemmé, inkább mintsem egy basa elfoglalja hazámat.“*)

A következőmény igazoló, hogy az Apafi lelkében feléledt gyanut sem e levél, sem a Szilvási jelentése nem olták ki.

Ily körülmények közt kapta a fejedelem Radnoton sept. 14-én a nagyvezér meghívását, hogy bár kevesed magával, de töstént siessen az érsekújvári táborba. Ő engedett a parancsnak, s ez által megmenté ingadozó trónját. Remény fölött szives fogadtatásban részesült, de kérelmei telyesítetlen maradtak, még atnemet sem vihetett haza magával. „Amit nyert—írja Szalay— abban állott, hogy a nagyvezér Haller Gábornak fejét vétette.“

De neki ez is elég volt. A mint hitte egy veszélyes, legalább veszélyessé válható versenytárstól menekült. Megöletését azonban akkép eszközölte, hogy legalább a szín őt e gyilkosságban ártatlannak mutassa. De halljuk Ceglédi Istvánt, ki a már nagyon is ritka Dagon ledülése (Kolozvártt 1670) be-

* Közölve e levél Bethlen János által, ennek Commentáriussai folytatásában, az I. kötetben.

vezetésében a dolgot legkörülményesebben írta le.

November 14-én harmadszor fogadta el a nagyvezér Apafit. Ez alkalommal „említette vala — írja Ceglédi — a fejedelem ezt is a vezérnek, hogy Haller Gábornak is haza jöveteliben, ha lehetne, ne tartana ellent; de azt mintegy hallatlanná tévén reá semmit nem felele. Azért megbizván magát az úr, vélek elindul, gondolkodván így: hogy ha a vezér a fejedelmet elbocsátotta, őtet sem tartja tovább mellette. Azért a hidhoz visszaérkezvén, nagy nehezen általmene a fejedelem is, s meghála Alsó-Németgyiben, hiveivel együtt.

„Azon éjtszaka egy kápucsi pasa feles magával Haller Gábor után küldeték, kik a fejedelem szállását környülvevék, mert azt gondolják vala, hogy ott volna az úr is, a kik pedig látják vala, valóban megijedtek vala, hogy a fejedelem után jöttek volna. Mikor azért a fejedelem felköltét Kapucsin sokáig várná, megizéni, hogy bé akar menni, bémenvén azért Haller Gábort kezdé kérdezni; meg kelle azért szállását kéntelen mondani; hová mindjárt feles magával menvén, környülvéteti, megmondván, hogy készüljön, mivel vissza kell menni; és így annyira erőlteti, hogy még azt sem akarja vala megengedni, hogy a fejedelemmel szemben legyen. A csazok pedig sehol nem tágitják vala. Midön azért hirtőját s konyhakocsiját elkészítették volna minekelötte maga, a fejedelem szállása előtt lovára felülne, a kardját leoldatják oldaláról. Visszaérkezvén pedig a vezér eleiben, kit nagy haraggal így riaszta meg: Miért

mentél te el hir nélkül? kire az ur felelni akarván, csak meg sem hallá mentségét, hanem csak inte, s mindjárt vivék a mészárló helyre, holott fejét is véteté, mindenében zsákmányt vettétvén, sőt talán testét is csak eltemettellen hagyván. A szolgálival is fel akarának osztózni, de a vezér békével őket a fejedelem után bocsátá.

Bethlen János Commentáriussai folytatásában (Horányi kiad. I. k. 83.), hol a részvét és fájdalom hangjain mondja el a tényeket s bánatos hangon kíván nyugalmat ama kitünő embernek, —nem is gyanítja Apafi kezét a gyilkosságban. Cserei már híreket említ, mintha Haller a fejedelemséget solicitálta volna, s „azt megértvén Apafi Mihály úgy munkálodta volna halálát a fővezér előtt.“ Azonban „mint bizonytalan dolgot“ abban hagyta a kutatást. Az újabb történetírók közül Szalay a tényt valószínűnek tartja, mint fennebb idézett szavai mutatják.

Kétségtelenné azonban ez állítást csak Bethlen Miklósnak cikkem elején fölhozott szavai teszik. Apafi gyanakodó természetü ember volt s fejedelemségét különösen féltette. Ali pedig bizonynyal örült, hogy nagyobb ígérek telyesítése alól ily olcsó árért kivonhatja magát. Nem sokat gondolt vele, ki ül a fejedelmi székben, csakhogy annak hűségében oka legyen bízni, s Hallert annyival könnyebben feláldozta, mennyivel melegebben biztatta a fejedelmi székkal: mihelyt nem volt oka e biztatásokat telyesíteni *).

*) Jankovich a Tudom. Gyűjt. 1828-ik év v. k. 92. l. em-

Haller még első áldozat volt: s ezt titokban eszközék. Kik utána következtek, azoknál fölöslegesen hitték e formát megtartani.

SZILÁGYI SÁNDOR.

liti, hogy közönséges hagyomány szerint Haller Gábor szatmári főkapitány 1660 táján saját fiának mivel ez árulással vádoltatott, a piac közepén fejét vétette. Más Haller Gábor nem élt ez időben: de ez nem volt szatmári főkapitány, s az egész dolog történeti alappal nem bíró monda lehet.

TANULSÁGOS LEVELEK

URAMBÁTYÁMHOZ.

IV. Mi vetekedik sebességet illetőleg a gondolat-
lattal?. A vasuton először utazó bámulattal telik el,
midőn a mozdony sebességét tapasztalja; mintha a
hatalmas sas szárnyába kapaszkodtunk volna: haladunk
el faluk, városok, hegyek és halmok mellett; az út
közelében fekvő tárgyak összefolynak a szem előtt,
elannyira hogy bajos azokat egyenkint megkülönböztetni.
E gyorsaság azonban csigalépéssé válik, ha a fény és villám
sebességével összemérjük. Römer egy dán csillagász
kiszámította mikép a világosság sugara nyolc perc
alatt érkezik a naptól földünkre, mi egy másodperc
alatt negyvenkét ezer mértföldnyi haladást feltételez,
Whiston egy lángeszű angol természettudós elmésen
összeszerkesztett kísérletével kimutatta, hogy a villám
hatvankét ezer mértföldet halad egy másodperc alatt,
a rézsodronyban. E roppant sebesség azonban hasonlóan
csigalépéssé válik a gondolat gyorsasága mellett, melynek

csak egy pillanat kell hogy a Siriusban teremjen, honnan a gyorsan haladó fénysugár — s a még gyorsabb villámnak is évek kivántatnának a földünkre érkezésre. És meg nem elégedvén az űr végetlenségével, szabadságában áll a gondolatnak még két roppant birodalom határait is bekalandozni, értem a múltat és jövőndőt. Fölkeresi az „ösi dicsőséget az éji homályban“ s fénysugáraiból vigasztalást sző a borongó jelen számára; fölkeresi az elődök erényeit és botlásait hogy azokból tanulságot jegyezzen fel a késő nemzedéknek. Előtte a jövőnek sincsenek telyesleg bezárva kapui — s míg ott az emlékezet szövetnekénél teszi vándorlásait, itt saját, önalkotta fénynél tekint szét, mint a fénybogár, vagy amerikai lámpahordozó. Igen, mert a jövőndő egy szakadatlan láncolat, mely az okok és következők egyes gyűrűivel a jelen és múltba kapaszkodik; egy hatalmas folyó az, mely száz meg száz ereken a múltá válandó jelen hóhegyeiből gyűl össze. Kinek értelme elég erős végig tapogatni a láncszemeket, ki elég ügyes valamelyik eren a folyó síkjára evezni: annak felnyílik a jövőndő titkokat rejtő kárpitja, betekinteni engedtetik a jövőndő sivatag homályába. Ily uton jósolhatták meg a jövőndőt a hajdonkor látnokai, ily értelemben korunknak is vannak profétái. Ném kell messze keresnünk a példát. Forgassa urambátyám Széchényi irományait s bámulatra ragadtatik az értelmi erő által, mely végig tapogatván az okok láncolatán, — messze előre betekintett a jövőndőbe.

Azonban nem mindenkinek adatott a jövőndőbe be-

tekinthetés tehetsége, pedig senki sincs, ki egy s más tekintetben kérdéseket ne intézne hozzája. Az anya aggódva mereng gyermeke sorsa felett. Oh mily boldog volnék — szól magában — ha tudhatnám mitől kell óvnom, hová kell irányoznom gyermekem lépteit hogy szerencsés lehessen. A hazafiui érzést nem egyszer foglalkodtatja, a gondolat: vajjon mi sors vár e honra, évszázadok, vagy csak évtizedek múlva is?! A szellemi haladás barátja sovárgó szemmel néz a jövőendő éjjelére; szeretné meglátni; hová jut el az emberiség a szellemi haladás ama biztos ösvényén, melyet Baco szelleme mutatott ki?! Mindnyájan sovárogra állunk meg a jövőendő ajtójánál, kopogtatunk, de csak keveseknek, hangzik ki a bebocsátó „szabad“.

A lélek ezen a jövőendő titkaira vágyakozását nagy mértékben ki tudták zsákmányolni a hajdanokban, általánosan elhitetvén, mikép a jövőendő titkait meg lehet jósolni külső jelekből: mint a csillagok állásából, madarak repüléséből, áldozatra vitt barmok belrészeiből stb. — Az ámitás egész tudományos rendszerré növekedett az astrologiában, és jósdák eljárásaiban. A dicső Görögországban és nagy római birodalomban a jövőendőlés az állami intézvények közé tartozott, itt az augur, ott a pithia megkérdezése nélkül semmi nevezetesebb dologhoz nem fogtak. Mulattató azon leleményesség, melylyel kétértelmű feleleteiket adták, valamint mosolyra ébresztő, ha olvassuk: mikép a sisakos legiok podgyászszekerei tyukketreceket is hordoztak a sereg után,

nem azért hogy sültet szolgáltatassanak a tisztek asztalára, hanem hogy megjövendöljék az ütközet sorsát. Ha az ütközet előtt nem elegendő étvágygyal költötték el az elébök vetett gabonaszemeket, már ez elegendő ok volt arra, hogy a hadi terv változást szenvedjen, az ütközet máskorra halasztassék, midőn a tyukok erősebb étvágyat mutatnak.

De a felvilágosodás szövétneke a jóslatokban való hivékenységet is elszélesztette, a kártyavető cigánynénak ma már felkopik az álla, ha mestersége mellett valami más üzletet is nem folytat.

Csupán egy neme van a jóslatoknak, mely körülünk is fentartotta magát, melyben sokan hisznek még — és ez az időjóslás. Még sokan biznak a naptárak s a tekintélyre vergődött időjósok jóvendöléseiben, sokan hiszik, hogy meglehet jósolni a bekövetkezendő időjárást. Valamint vannak tekintélyre vergődött időjósok, kik szeretnék elhittetni magokkal és másokkal, mikép kezökben az időjóslás kulcsa.

A természettudomány mindezt meghazudtolja, kimutatván a kétszerkeltő igazságával, mikép arra, hogy a bekövetkezendő időt évekkel, hónapokkal sőt csak hetekkel is előre meglehessen jósolni semmi biztos adattal és tudománnyal nem birunk.

Szabadjon jelen levelemben a természettudományoknak e tárgyra vonatkozó tanaival ismertetni meg urambátyámat, melynek az a nevezetes haszna leend, hogy míg egyfelől lerántjuk az időjóslás hitelet, másfelől alkalmunk lesz a természet oekonomiá-

jának egy nevezetes ágával ismerkedni meg, egy nagy szerű törvényszerűséggel, mely a légkörnyben mutatkozik, mely a levegői tünemények nagyobb részét határozza.

A legeggyűbb paraszt gazda is tudja, mikép az időjárást a szelek hordozzák; szép vagy borult idő a szelek szárnyas paripáján érkezik meg. A gazda, kinek földjei szárazság miatt majd nem elepednek a délnyugoti szél megindulását várja, tudván hogy az esőt permetéz le nedves szárnyairól; vagy tartós esőzéskor az északi, vagy északkeleti szél megérkezésére figyel, mely csakhamar letépi az ég ködfátyolát, szétvervén a fellegeket, kideríti az ég borongó homlókát.

A ki tehát az időjárás körül akar alapos ismereteket szerezni magának; annak mindenekfelett a szelekkel, ezek okával, az azokat szülő törvényekkel szükség tisztába jönie.

A régiek nem sokat törődtek a szelek szülemlő okaival, megelégedtek azon magyarázattal, hogy azok Eolus hatalmától függenek, ki rendesen láncokkal és börtönnel zabolázza őket (*vinclis et carcere frenat*), s ha kedve tartja, vagy felsőbb parancsot vesz, megnyitja börtönüket, hogy felforgassák a tengert, s beszáguldozzák messze területen a száraz földet. Az amerikai vad indiánok fejből sem lehetne kiverni azon hiedelmet: hogy szél alkalmával a gonosz lelkek táncolnak el a föld felett. De mi meg nem elégedhetünk az ezekhez hasonló magyarázatokkal, tudnunk kell mikép a szeleket földünkön a

nap melege szármoztaja. A nap sugárzó melege folytán ugyanis a föld száraz felülete több helyeken tetemesen megmelegedvén, megmelegszik a rajta fekvő levegő is, mi által kiterjed, fajkönnyebbé válik s egy felfelé áramló légfolyamot (courant ascendant) okoz, ennek helyét betöltendő a szomszéd hidegebb környezetből más levegő tudul, ennek helyébe ismét más. Így támad a szél. És e magyarázat régibb idő óta ismeretes, tisztába van hozva. Ellenben nem oly régi, az újabb kor diadalaihoz tartozik azon adat, miszerint mindkét félgömbön a levegőnek egy nagy körforgása van; az északi félgömbön például elindul az egyenlítőnél s az északi polus felé folyik, a polustól pedig az egyenlítő felé áramlik, minek folytán tulajdonképen csak két főszelel van a földön az északi és déli, melyek közül az első — az alább elmondandó okok következtében — északkeletivé, a másik délnyugotivá válik. Ezen adat mondom az újabb kor vívmányaihoz tartozik s tiszta világot vet két azelőtt különálló és ki nem magyarázhatott adatra.

Régi idők óta tudva van, mikép az egyenlítőkörzében vannak oly helyek, melyekben állandóan az északkeleti szél uralkodik, hol nem ismernek más irányú szelet, s ezt annyira a természet rendéhez tartozónak vélik, miszerint ha megtörténnék, hogy déli vagy nyugoti szél' támadna ezen helyeken, ép úgy elbámulnának az ottani lakók, mint mi elbámulnánk, ha például valamelyik reggelen a napot nyugoton és nem keleten látnok felkelni. Ugyanezt tapasztalni a tengeren is. Magellan — ki először ha-

jozta körül a földet — és Columbus óta fel van jegyezve, mikép a csendes tengeren a 25-ik, az átlánti tengeren pedig körülbelől a 30-ik szélességi fokon túl az egyenlítő felé egy szünetet soha sem ismerő, állandó északkeleti irányból jövő szél uralkodik, mely mentől inkább közeledünk az egyenlítő felé, annál keletibb irányúvá válik. A hajósok bizton számítanak e szelekre. California partjairól az arannyal megterhelt s Ausztráliába vagy déli Azsia partjaira szándékozó hajók e szél segélyével érkezek rendeltetésök helyére. Ezen mérsékelt erővel szakadatlanul lengedező szél uralma alatt a tenger oly nyugodt, derült és békés tekintetel nyer, mikép még Magellan csendes tengernek — *mare tranquillum* — nevezte azt el, mely név napjainkig fentartotta magát. Ugyan ezen szelet használják fel az átlánti tengeren az Europa partjairól Amerikába szándékozó vitorlás hajók; eleinte délfelé vitorláznak, míg a 30-ik fokontúl eléri az állandó szelek uralmát, itt az egyre keletibbé váló szélre bizák magokat, mely napjainkban is épen úgy Amerika partjaihoz szállítja a hajóst, mint negyedfél száz évvel ezelőtt Colum bust szállította Guanahani, vagy a mai szent Salvador szigetéhez: A spanyol matrozok az átlánti tenger e részét hőlgyek tengerének nevezik, mintegy azt akarván ezzel kifejezni, mikép a különben terhes matrozszolgálat itt oly könnyű, hogy hőlgyek is elvihetnék azt.

Míg a szelek a szélesség 30-ik fokán túl az egyenlítő felé ily állandóságot mutatnak, azon innen

a mérsékelt földövben egész a sarkokig a legnagyobb mértékben változók, elannyira, hogy míg ott a legnagyobb állandóság, itt a legnagyobb állhállanság és köpenyforgatás jelképeivé válnak. Honnan e különbség az állandó és változó szelek közt? Van-e egy közkefő, miből e különbségeket kimagyarázni lehetne?... E kérdést korábban feltették, de feleletet adni rá, azt bizton megoldani csak az újabb időben volt lehetséges.

Ama szerencsésebb percek egyikében, a milyenben Newton egy alma földre hullásából a nehézkedés törvényeinek leszármaztatására jutott, vagy Galilei egy a bolognai főegyházban ingadozó lámpa által figyelmeztetve, az inga (pendulum) lengéseit szabályzó törvényekre bukkant — az ily szerencsésebb percek egyikében mondom — eszébe jutott Hadley nevű angol természettudósnak egy általános, csaknem mindenkitől ismert jelenséget nagyban a természetre alkalmazni. Azon jelenséget tudniillik, miszerint ha téiben szobánk ajtaját kinyitjuk azt tapasztaljuk, hogy a szobai meleg levegő fent áramlik ki a szabadba, s helyébe a nehezebb hideg levegő alant nyomul a szobába, mit egy gyertya lobogó lángjával, vagy pipafüsttel határozottan kilehet mutatni. Ennek így kell lenni a természetben is — szövé okoskodásait Hadley — hiszen a forró földöv a meleg szobához hasonlítható, a sarkok felé mindinkább kisebbedő mérséklet a külső hideget képezi. Az ajtó a külső hideg és a szoba melege közt mindig nyitva áll, minek következtében az egyen-

litő alatt megmelegedett s eleinte fölfelé áramló levegő a sarkok felé foly, ennek helyébe a sarkoktól hidegebb levegő áramlik az egyenlítőhez. Ezen adatokat azonban be is kellett bizonyítani, hogy a tan érvényre juthasson. Az alsó szél létezésére elegendő bizonyítékot képeztek az állandó és Columbus ideje óta ismert szelek. Csak a felső szél létezését kellett bebizonyítani. Keresték azt az egyenlítő közelében levő legmagasabb hegyek csupjain és hegyhátaiban, de meg nem találták, míg nem egy szerencsés véletlen a kutató fáradozást kisegítette. 1835-ben Középamerikában egy Coseguina nevű tűzhányó hegy nagy erővel kirontván, történt, hogy párnap mulva a kirontás után a tűzhányó hegytől északkeleti irányban temérdek hamú hullott a tengerbe Jamaica-sziget partjai közelében. Az iránt egy nézet uralkodott, hogy a hamútömeg a tűzhányó hegyből vette eredetét, de mikép történhetett az: hogy dacára a hegy aljában uralkodó északkeleti szélnek a hamú nem délre — de ellenkezőleg északra hullott le a tűzhányó hegytől?! Meg van a mit keresünk — szólának a Hadley állítására bizonyítékokat keresők — e tény csalhatatlanul bizonyítja az egyenlítőnél a sarkok felé áramló szél létezését; az tudniillik oly messze fenn van a levegőben, miszerint az Andes hegylánc legmagasabb csupján sem lehet elérni, de a tűzhányó hegy ama roppant erővel, melylyel kirontott, képes volt a hamút az illető magasságig, a felső folyamba feldobni, mely egy darabig magával ragadván azt, a tűzhányó hegytől északra kellett hogy a földre hullassa.

E tény óta a Hadley által eleinte csak elméletileg kimondott állítás a valódi igazságok sorába emelkedett. A legkétségtelenebb tények közé tartozik, miszerint az egyenlítőnél megmelegedett levegő messze magasban a sarkok felé áramlik, s a sarkoktól alant, hideg levegő nyomul az egyenlítőhez az előbbi helyét betöltendő. Ezek azon szelek, melyek a természetben passzátszeleknek neveztetnek. Az egyenlítő felé özőnlő felső vagy déli, a sarkok felé folyó alsó vagy északi passzátnak, mely utóbbi a szélesség hidegebb öveiben — mint a fiatal kor szárnyaló képze a később életkorok szálló mérsékletében — a folytonos hűlés által egyre nezebbé válván, fellegek fölötti magasságából egyre alább ereszkedik, már Teneriffa. (a kánári szigetek egyike) lemagasabb hegycsucsát érinti, — az ezt meglátogató utasók egyhangú bizonyossága szerint itt folytonos délnyugoti szél uralkodik — a mérsékelt föld-övben pedig a föld felszínére ereszkedik.

Ez adat mindenek felett kellő világot vet az állandó és változó szelek különbségére.

Honnan van, hogy a szélesség körülbelől 30-ik fokán túl az egyenlítő felé a szelek oly állandó, soha meg nem zavart irányt követnek?.. Felelet, mert az alsó és felső passzát egymás felett folyván, nem zavarják egymás folyását, de állandó egyformasággal folytatják a természet törvényei által kimért pályájokat. És honnan van a mérsékelt és hideg földövekben a szelek annyira jellemző változandósága?.. Felelet, onnan mert e két főszelet itt

összetalálkozván folytonos küzdelemben van egymással, most az alsó passzát győzi le a délit, majd ez a más, az öszszetalálkozás percében pedig középírányú szelek keletkeznek, mint mikor két folyam összeömlik.

Igy lesznek a legkülönbözőbbeknek tetsző jelenségek tisztába hozva, ha sikerült azok nyitjára találnunk. Az állandó és változó szelek különbségét kiegyenlítő fölebbi adat más tekintetben is nevezetes: főkiindulási elvét, sarkpontját képezi az, a mai légtüneménytannak (meteorologia), ennek számbavétele nélkül kezdeni az időjárásról vizsgálandni valóságos sötétben — tapogatódzás volna.

Mi előtt az időjárásnak ezen sarkalatos elvvel való összefüggésének előadásába bocsátkoznánk, lássuk miért lesz az alsó passzát, — melynek tulajdonképen északi szélnek kellene lennie — az egyenlítő felé közeledtében egyre keletibb irányúvá, s a felső passzát, miért lesz a sark felé közeledtében nyugoti szellé?

Ennek világos beláthatására jegyezzük meg, mikép a földünk különböző pontjai a föld, tengelye körül megfordulása alkalmával különböző sebességgel forognak. Ha egy tengelye körül forgó kocsikereken megjegyezzük annak agyán és távolabb kerületén egy pontot: észrevesszük hogy egyszerre kerül meg a tengelyt, de az agyon lévő pont ugyanazon idő alatt kisebb kört végezvén, lassabban haladott a kerületen lévő pontnál, — miből következik: hogy a tengelytől távolabb eső pontok sebesebben forognak, mint a tengelyhez közelebb —

eső pontok. Ezen észlelést a földre alkalmazva, ennek az egyenlítő közelében — tehát a tengelytől távolabb eső—pontjai a huszonnégyszáz órai körülforgásban sebesebben haladnak, mint a sarkok közelében — tehát a tengelyhez közelebb fekvő—pontjai. Ugyde a földdel együtt a levegő is résztvesz a körülfordulásban és pedig a sarkok közelét fedő levegő lassabban halad az egyenlítőt borító levegőnél. Ezen megjegyzés után kövessük két szelünket útjában. A sarkok közelét borító levegő az egyenlítő felé folyván, lépésről lépésre a föld oly pontjai fölé érkezik, melyek nagyobb forgási sebességgel bírnak, mint a minő neki eredetileg volt, s mint a melyet — a tehetlenség törvényénél fogva— egész útjában megtart, miből a következik hogy a sebesebben haladó pontokhoz képest elmarad, északkeleti, végre keleti irányúvá válik. Épen így a déli szél elindulván az egyenlítőnél, a polushoz közeledtében a föld oly pontjai fölé érkezik, melyek kisebb forgási sebességgel bírnak, miből ismét következik, hogy a nyugotról keletre lassabban haladó pontok elébe siet: eleinte délnyugotivá, később a sark közelében nyugotivá válik. Ezen magyarázat a természettanban Dove fordulási törvényének neveztetik, Dóveról, korunk legjelesebb természettudosai egyikéről, ki ez által bevégezvén, nagyobb tökélyre emelte a Hadley által felállított tant. Tanítását én is szerencsés voltam hallgathatni, elmés és kedélyes előadására visszaemlékezni legszebb élményeim közé tartozik. Azt hiszem felesleges urambátyámat figyelmeztetnem, misze-

rínt hasonlólag áll a dolog a déli félgömbön, hogy hasonló okok következtében a déli polustól megindult alsó szél egyre délkeletibbé, az egyenlítőtől a déli sark felé haladó felső passzát észak-nyugoti irányúvá változik.

Lássuk már miként függ össze az időjárás földünknek a fölebbieken megismert szeleivel. Említém levelem kezdetén miszerint a legeggyűgyűbb földész is tudja, hogy az északi, vagy mi mindegy északkeleti szél derült időt hoz magával; a déli, vagy délnyugoti pedig, borulatót, esőt. E tapasztalati tény kimagyarázására vannak-é adataink a természettanban?.. Igen is vannak. Gondosan kivitt kísérletekkel kétségtelenné van téve, miszerint a levegő annál szomjasabb, annál több vizgőzt képes magába felvenni, mentől nagyobb mérséklettel bír; hogy a levegő minden mérsékleteire nézve, van egy maximum egy bizonyos határ, melyen túl nem tud vizgőzöket magába venni, s e határ annál nagyobb mentől melegebb a levegő; midőn ezen határig van a levegő vizgőzökkel betelve, azt jóllaktatottnak nevezzük. Ha a mérsékletéhez képest gözökkel jóllaktatott levegő bizonyos körülmények folytán alantabb mérsékletre száll, a vizgőzök egy részét eső, köd vagy felhőalakban leülepíti magából. Ebben rejlik az eső, hó, köd, felhő keletkezésének magyarázata. Nem tehetem hogy egy ide vágó, s a fölebbi törvényszerűséget kézzelfoghatólag bizonyító példát urambátyámnak fel ne hozzak. Pétervárott élénken ünnepelték a farsáng első napját, a fulladásig túltömött

táncteremben — tulságosan lévén az befűtve a külső, csaknem a higany fagypontjáig szállott hideg ellen — akkora hőség keletkezett, mikép a hölgyek fuldokolni, itt-ott ájuldozni kezdettek, egy katonatiszt hogy az általánosan érzett bajon segítsen hirtelenében betör egy párablaktáblát, ez által az alkalmatóságig fokozott hőség egyszerre alább szállt, de egyszerűs mind egy emlékezetes s a természettudományok lapjain följegyzett látomásra szolgáltatott alkalmat; a táncteremben tudniillik formalis havazás állott be, a külső éles levegő tetemesen alább szállítván a szobai levegő mérsékletét, ez a benne meggyűlve volt vizgőzöket hópelyekben ülepitette le magából.

S már most vegyük fel tárgyalásunk elejtett fonalát: az északi szél derűt hoz magával, mert elindulván az északi polusnál, ennek alatti mérsékletével, egyre melegebb tájak fölé érkezik, minek következtében maga is melegebbé válván, nemhogy leülepitné magából az eredeti mérsékletének megfelelő kevés vizgőzöket, de képessé lesz még többet fölvenni. Az Európába érkező déli szél megrakódva az atlanti és földközi tengerek gőzeivel, a mint északra halad egyre hidegebb tájak fölé érkeztén, maga is meghül, minek következtében nem tarthatja meg az összeszedett vizgőzöket, de leületi azokat köd, felhő, eső vagy hó-alakban — és így esőt borongó időt hoz magával.

Az előadottakból világos lévén mikép az időjárás szoros összeköttetésben van két főszelünkkel, arra, hogy az időjárást jóval előre meglehessen jó-

solni nem kellene egyebet tudnunk, mint azt, hogy két főszelek közül, melyik lesz tulnyomólag uralkodó az illető időben; például határozottan meg lehetne jövendölni, hogy jövő nyarunk száraz vagy nedves jellemű lesz-é, ha valami adatunk volna annak kitudhatására, hogy melyik: a déli vagy északi szél lesz-é tuluralkadó?. Ugy de épen ennek kitudhatására nem birunk legkisebb adattal sem, sem a tapasztalás sem az elmélet nem ad legkisebb fogantyút is e célra kezünkbe.

A természettudósok semmiben sem fejtettek ki akkora erélyt, akkora szorgalmat, mint az időjárásnak illetőleg szeleknek éveken keresztül napról napra, sőt óráról órára följegyzésében; a combináló ész semmiben sem meritette ki annyira magát, mint ezen adatok összevetésében, a nélkül azonban hogy legkisebb eredményre vezetett volna. Dacára a legkitünőbb elmék combináló tehetségének nem sikerült valami állandó szabályt, törvényszerűséget fedezni fel a szelek küzdésében, nem lehet tudni annak okát, hogy midőn a két főszelek összetalálkozik, miért kell például épen az északinak győzni le a délit, vagy megfordítva.

Vagy talán a tekintélyt negélylő időjósok birtokában vannak ezen törvényeknek? úgy miért nem sietnek azokat közzétenni, s ez által nevöknek halhatatlanságot szerezni, mért nem sietnek a halhatat-Saussure, Kemtz, Hadley, Dove és Humboldttal állani egy sorba. A természet, mely minden tüneményeiben törvényeket követ, a szelek küzdésében szeszélyes-

kedni látszik, minélfogya az időjárásnak jóval előre megjövendölése a lehetlenségek sorába tartozik.

Azonban nem tartozik a lehetlenségek közé a legközelebb beállandó időt egy pár nappal előre megmondani. Minden vidéknek vannak bizonyos jelei, melyek elárulják a nemsokára uralomra erősödő szellet. Egy kiálló hegycsucs, mely magasan feltolja hideg homlokát, tartós szárazság után elárulja a déli szél érkezését a fölötte gyülemelő felhőcsoportok által. „A Brocken föltette kalapját — szólanak a Harz-hegység mellékén — esőnk lesz.“ Vagy hosszabb esőzés után, ha derülni látjuk az északra eső hegyek felett az eget, az északi szél megérkezését várhatjuk, „Nyilik a Balázs kapuja — hallottam a korondi fűrdön — szépidőnk lesz.“ —

Ezen rövid időre szóló jövendöléseinkben nagy segélyünkre lehet a légsulymérő (barometer), mely tulajdonképen a levegő sulyát mutatja ki, de a mely változó s öszszefüggésben van két fő szelünkkel. Tartós szárazságban midőn a leggyakorlottabb gazda szeme sem tudja észre venni a gyülemelő párázatokat: a légsulymérő, higanyoszlopa szállása által kimutatja, hogy a déli szél szárnyain a meleg könnyebb levegő ömlik fölöttünk a légkörnybe, vagy tartós esőzések alkalmával, midőn még nem lehet észrevenni a szakadozó felhők ritkulását, a légsulymérő emelkedése elárulja a hidegebb s épen ezért nehezebb szél megérkeztét.

Csak ennyiben és ily rövid időre terjedőleg van értelme az időjövendölésnek; huzamosb idővel

csak egy héttel is előre biztosan megjósolni azt, a lehetlenségek közé tartozik. Az mit sem bizonyít ellenünk, hogy némely elhírhedett prófétának, például a boldog emlékezetű jolsvai időjósnek profeciái néha beteljesültek. Midőn még az aranylotteria három száz ezerre menő sorsjegyeiből is eltalálja valamelyik a legnagyobb nyereményt, mennyivel könnyebb eltalálni, midőn két dolog közül: hogy ekkor meg ekkor szép vagy borult idő lesz—kell választanunk. Ha időnk engedné s nem tartanánk attól hogy levelünk máris igen hosszúra terjedt, kedvünk volna a jolsvai időjós profeciáit összeállítani, miből kitünnék hogy többször lőtt bakot, mint nem, s hogy némely jövődőlésének beütése a vakeset a történet játéka volt.

Azonban maradjon el a pohár mitőlünk, remélem így is meggyőztem urambátyámat, miszerint arra, hogy az időt jóval előre meg lehessen jósolni, sem a tapasztalás, sem az elmélet nem adott még kulcsot kezünkbe, minélfogva azon naptárákészítők, kik időjóslatokkal hitegetik olvasóikat, jobban tennék ha az ily hiábavalóságok helyett vagy egy talpra esett gazdasági arany szabály közlésére fordítanák a nyomdapestéket.

Egyszersmind meg vagyok győződve, hogy az előadottakkal szellemi élményt is szereztem urambátyámnak, a midőn egy újabb természettani igazság világitó lámpájához vezettem, melynek fényénél több jelenségek lesznek érthetőkké. —

Éljen boldogul a viszontlátásig.

MENTOVICH F.

A PRÉMET SZOLGÁLTATÓ ÁLLATOK.

Most midőn a tél táborát ütött völgyen és halmon, és sanyarú hidege által faluk- és városok-, sőt egyes lakóinkban körülstromolva tartatunk, tegyük úgy mint az éhes, ki gondolatban örömet mulatoz a párolgó tálak illatával, képzetében terített asztalt állít maga elébe megrakva a legizletesebb falatokkal: a sanyarú északi szél behangzó éles sípolásánál, s az ablakunk előtt elmenők lába alatt ropogó hó csikorgásánál tartsunk szemlét azon állatok felett, melyek bőrükkel védelmet, páncélt szolgáltatnak az ostromló hideg nyilzápóra ellen.

Legelső helyen áll ezek sorában a coboly. Mily szép ezen állattal finom lágy, tömött szőrű prémje selyemfényes felszöreivel! Első tekintetre megfoghatóvá lesz, miért foglalt ez a legkorábbi idők óta első helyet a prémek közt, megfoghatóvá lesz drágasága, mely szerint örömet megadnak egyetlen egy bőrért 60 rubelt. Egy cobolybőr-bunda 4-5 ezer rubelbe kerül, miután 80 bőr megy belé. A kereskedelmi nyelvben ennyi egy „zsákot“ képez. E-

gyébiránt az ár a bőrök külszépességéhez szabja magát. Ezüst cobolynak nevezetik a prém, ha annak gyapjazata felett kiálló szörzsálak hegyei ezüsthé-nyűek. Ez azonban nem a legdrágább féle, mert ennek sötétes fénylő szinezettel kell birnia. Ezen szempontból az Olekna-kerület cobolyai a legbecse-
sebbek. Mentől sötétebb nagyobb, lágyabb tömöt-
tebb, és fénylőbb a prém, annál keresettebb. Nem
csoda ha ennyi tulajdon az emberek kíváncsiságát a
legmagasabbra fokozza. És valóban a cobolyok nagy
pusztításnak vannak kitéve. Tartozkodási helyök, mely
eleinte egész északi Aziára kiterjedt, jelenleg ke-
leti Sibiériának csak egy kis vidékére szorítkozik, az
északi szélesség 50° — 62 a hosszúságnak 100 — 150
fokai közé tehetni azt. Itt, Sibiéria hegyein és pusztáin
tanyáz a coboly (*Mustella zibellina*) fajrokonai-
nak jeletékeny sorával, melyek mindnyájan a nyest
félékhez tartoznak: a görénnyel (*Mustella putorius*)
a fanyesttel (*M. martes*), a hermelinnel (*M. erminea*)
a menyéttel (*M. vulgaris*), a könyesttel (*M. foina*)
stb. -- Mindemellett Sibiéria évenként még most is
45,000 cobolybört szolgáltat; régebben nagyobb
volt e szám, elannyira, hogy 1594-ben a német
császár csak maga a törökök elleni háború segély-
zéséül 40,360 cobolyt kapott a cártól. Ez állatkát
télben vadásszák. E célra a legszükségesebb élelmi
szerekkel felkészülve egész vadásztársulatok vándorolnak a néptelen tájakra, hol magoknak fából kunyhókat állítanak össze, itt törrel vagy hálóval fogják a cobolyt, vagy tompa nyilvesszőkkel lövik, nehogy

a bőr sérülést szenvedjen. Csak kikeletkor térnek vissza a vadászok, nyereményök egy részét átadják a cárnak és egyháznak adó fejében, s csak a harmadrészt tartják meg magoknak.

A coboly után a hermelin vagy hölgyeményét prémje az értékeesebb. Hófejér színével, mely csak farka hegyénél bir egy kis feketeséggel, fejdelmi méltóságot jelképez. Ez állat rendszeren az Uralhegyein túl levő kiterjedt erdőségeket lakja, de nyugoton is található egész a finnek és lappok földéig, sőt Norvégiáig. Nagyságra valamivel meghaladja az evetet vagy mokust, földlyukakban vagy faodukban lakik, télben egész farka hegyéig szép fejtér színűvé lesz, nyárban hátán vörösesbarna vagy sárgásvörös szinezetet nyer. Mint minden nyestfélék a hölgyeményét is szeret madarak után leselkedni. Lefelé egész a közönséges menyétig száll a nyestprém értéke, mi alol csak a fanyest prémje szenved kivételt, fénylő sötétes színéért, hosszú finom szörszáláért.

A vidra prémje következik a rangban. Ez állat is felettebb közel áll a nyesthez, melytől csak ujjai közt levő uszhártyák által különbözteti meg magát, s nagyobb részint ugyanazon országokat lakja, melyeket a fölebb említettek. Minthogy ez állat Europa beljéből csaknem egészen kipusztult (nálunk még találni ritkán példányokat), a közönséges vidra (*Lutra vulgaris*) legszebb prémeit — melyek sötétes fénylő szinezetökért nagyra becsültetnek — jelenleg csaknem kirekesztőleg Észak-amerikában Canada szolgáltatja. Ellenben a tengeri vidra

(*Lutra marina*) Kamcsatka, a Kurilok és aleuti szigetek partjain tartozkodik, fénylő sötétbarna alapszínében ezüstszürke, nagy becsű prémet szolgáltat.

A nyestfélék után a rágcsálók adják a becsebb prémet. Az újabb időben felettébb keresett a csincsilla (*Eriomys chinchila*) prémje. Alak, szín és életmódra nézve hasonlít a házi nyulhoz, csupán rövid fülei és hosszú bozontos farka által különbözik ettől. Temérdek számmal az Andeshegyeket lakja, meredek kősziklák közelében lévő lukakban tertozkodik, melyeket este és reggel odahagynak hogy a gyöngéd havasi növényeken legelésszenek. Ezen időtájban vadásszák azokat az indusok lakaik előtt felállított lószörhurokokkal. Középeuropában a hörcsök (*Cricetus vulgaris*) déli oroszországban a pele vagy az oroszok „suslikja” (*spermophilus citillus*) játszodja e szerepet. Ez leginkább Lubno és Chorol tájékán Pultava-kormányzóságban tartozkodik s két ellensége van a nagy orosz bagoly, melyet az ukrániaiak pugacsnak neveznek, és az ember, ki keskeny fekete-sárga és szürkésfehér prémjéért—melyet ruhanevek és különösen nyergék kibéllésére használnak—vadássza azt. A harmadik nagy becsben álló rágcsáló a hód vagy kásztor (*Castor fiber*). Egykor Európában igen közönséges volt, de lassankint az Ob és mellék folyói környékére s Kamcsatkába szorítatott. Mind a mellett a legszámosabb és legszebb kásztorbőröket a hudsonöböl melléki tartományok szolgáltatják. A polusi égaljban fehérszínűek, a hidegben feketék, a mérsékeltben barnások. Ez utolsó c-

setben, ha a szőrök hosszúra nőttek, megnyirják a bőröket, s ebből készítik az ismeretes és felettébb gyakorlati kásztorkalapokat. Ezen szempontból a közönséges nyúl (*Lepus timidus*) is bir némi értékkel, melynek szőrei a selyem kalapok gyártásánál használtatnak fel. Ennek egy fajrokona a fejr polusi nyúl (*L. lagopus*) a sarkkörön belől. A jelentékeny nyúl-hör-kereskedéssel vetekedik a tengeri vagy házi-nyulbőrrel kereskedés, melynek szőre a nyuléhoz hasonló módon dolgoztatik fel. Különösön kitünik az úgynevezett angorai tengeri nyúl, vagy selyemnyúl, lágy szőrével, miért évenként — mint a lud tollait — többször kitépik. Ezen állatt prémje, ha szép fejr, a felette drága hermelint potolja. A mokusok neméből, melyeknek prémje hasonlólag becses egy csíkos faj tartozkodik Kamszatka partjain (*Tamias striata*). Ellenben az északi félgömb mérsékelt övében nagy mértékben vadásszák a hétalvót (*Myoxus glis*) lágy s a hátán hamuszín szürke bőréért, ebből sok jut Magyar és Törökországba is. A rágesálókhoz csatlakozik hasonló jelentőséggel a rokák családja. Ennek több fajait vadásszák préméért: minők a közönséges róka (*Canis vulpes*); a farkas (*C. lupus*) a fekete róka (*C. lycaon*) mely főleg éjszaki Ázsiában és Amerikában tartozkodik, és a polusi róka (*C. lagopus*). Minthogy ez utóbbi az év folyama alatt többször változtatja színét, különböző prémet szolgáltat: september havában kékeszürkét — az úgynevezett kék rókabőrt, melyet a legbecsesebb prémhez számítanak — más hónapokban fejrét,

A rokák neme után következik a polusi tartományokban s azon innen a mérsékelt övben tartozkodó borz (*Meles vulgaris* és *labradorica*) a sokétű vagy volverin a kásztor ellene (*Gulo vulgaris*), a fokák családja, a medvék és szarvasok nemei. Ezek közt csak a medvebőr bir, mint prém jelentőséggel. A bozontos medve (*Ursus ferox*) a Missouri mellékét lakja (Amerikában), a fekete medve (*U. americanus*) Amerikában egész a sarkkörig található, a közönséges vagy barna medve (*U. arctos*) az előbbihez csatlakozik, a mérsékelt övben jelesen hazánkban is találtatván; a fejeér vagy jégmedve (*U. maritimus*) ellenben az állati elterjedés legszélső határain a polus közelében tartozkodik. A mosómedve (*Procyon lotor*) a sarkkörön kívül tanyáz.

Ezek lehetnek azon legfontosabb állatok, melyeknek bőréből a hideg ellen védő bundát készít magának az eurpai. Önként értetődik, mikép ide nem számlálhatók azon állatok, melyeknek bőre kikészítettvén, ritkábban használtatik prém gyanánt. Bár mily csekélynek tűnik fel ezek összes száma: jelentékeny részök van az emberiség történetében. Tartozkodásuk helyén vadászképen kalandoz az ember, ravaszság és testi ügyesség azon kétes erények, melyeket a vad állatokkal folytatott kemény harcában magának megszerez, s melyeket határtalan szenvedélyességgel párosít. Ki is mérészelne hosszabb időre, vagy talán örökre lemondani a rendezett családi és társasélet kötelékeiről, kit vadászszenvedély, vagy más indulat koborlóvá nem képezett? Minden-

esetre a sanyarú nélkülözések- és reményekkel teljes vadászélet meg nem fér a rendezett házi étellel. Ezt eléggé feltűnően tanúsítja a emberiségnek ama söpredéke, mely „trapperek“ neve alatt északi Amerika nyugoti részeiben, medvék, kászorok, bölények, farkasok stb. vadászatával foglalkozik. Itt is betelik, mint a fényűzés minden más cikkeinél: hogy mi az élvező résznek öröme és gyönyüségére van, ugyanaz a szerző rész földi boldogságába kerül, azon ezereknek köny és veritékcsepjei ragyognak fel. E szomorú képre alig lehetne tekintenünk, ha más oldalról némileg meg nem vigasztaltatnánk. A prémes állatok vadászata volt az egyedül, mely keleti Siberia telyes ismeretét lehetségessé tette, ugyan ily eredménnyel hat az jelenleg is a Hudsonöböl-tartományok roppant területén. Az itt nyert eredmények a legnagyobb szerűek, miket csak a vadászat valaha létre hozott. Mellözve azt, hogy a földnek legelhasnyottabb vidékeit emberek által megélénkíté—olyan emberekkel, kiket ama dicsőségnek, hogy a polusi tartományok megnyitlak az általános ismeretnek, legnagyobb része illet—mellözve mondom, ez alapította a legelső s talán legutolsó jólrendezett vadász-államot, értjük: a Hudsonöböltársulatot.

Ennek alakulására leginkább a hód adott alkalmat, melynek becses préme s még becsesebb pézsmája nagy nyereményt ígért. Már korábban 1623 körül alakult Canadában a francia hódtársulat, mely évenként 200,000 hódbörnél többet küldött Európába, s melyért mintegy 5 millio tallérra menő ösz-

veget hozott forgalomba. Midőn azonban 1763-ban Canada az angolok birtokába esett, a prém-keresés is csaknem kirekesztőleg ezen kereskedő nemzet kezeibe jutott, hogy annál nagyobb tökélyre emelkedjék. Már 1669-ben alakult az angol hudsonböltársulat, mely fentartotta az egyedárus prémkereskedést. A szerződés lefolyása után mindig újból megerősítette magát az angol kormány által, s e szélyes szervezet, főhatalmának ildomos gyakorlata által mai napiglan fentartotta tekintélyét a törvénykezés, városok, és erődök felett. Egy Magyarországot csaknem huszszorosan felülhaladó területen van szétszort ágyukkal ellátott 86 erődje, melyek véd és támaszhelyül szolgálnak 1200-ra menő utazó szolgáltnak (engagés), kik a ravasz és rabló hajlamú benszülöttekkel fentartják a közlekedést. Az utazó társulat minden évben Montreálból májusban indul el, s ugy intézi dolgait hogy octoberig eléri a nyugoti határpontokat, a jövő év septemberéig visszatér, hogy begyűjtött prémjeit az Angolországból augustus közepe táján megérkező hajóknak átadja. Két kormányzó gyakorolja a főfelügyeletet, kiknek egyike Londonban, másika Amerikában székel. Amaz, ki csak 250 font (mint egy 2500 forint) évdíjt huz, csak általános, az amerikai 3000 fonttal (körülbelöl 30,000 forint) díjazva a részletes felügyeletet gyakorolja, s kötelességében áll minden három évben egy körutat tenni a társulat birtokterületén. A főbb ügynökök az által csatoltatnak a társulat érdekéhez, hogy a tiszta nyeresémből 40

százalékot kapnak, míg a részvényeseknek 60 százaléki jut abból. Hogy mi hasznokat huz a társulat kitűnik abból, miszerint részvényei 250-en állanak. Ez részint az eszélyes, békés és még is szilárd bánásmódtól függ, melyet a indusok irányában gyakorolnak, kiktől 30 – 40 százalékkal vásárolnak jutányosobban, mint az erőszakos északamerikaiak; részint pedig következménye az, az eszélyes vadászatgyakorlatnak, melyszerint területöken okszerűen és kiméletesen üzik a vadászatot. Hasonló bánásmód és politikának köszönhetik az indusok is eddigi fennmaradásukat, mely szerint a pálinka árulás szigoruan tilalmaztatik, s a szükség napjaiban előlegezést nyernek.

Csupán egyszer látott még a világ hasonló eredményeket a prémkereskedés folytán. Ez az oregonterület kikutatása és birtokba vétele volt. A németszületésű messze elhírhedett Astor, az egyesült államok közelebbi években meghalálozott Croesusa vala az, ki 1811-ben sz. György vagy Astoria erődöt építette a Columbia vagy Oregon folyam torkolatánál. Ez a tény adta a legelső jelt e nagy és hatalmas terület benépesítésére.

Igy foly be egyetlen állat földrészek benépesítésére; általában így vonják magok után a természetviszonyok a kulturát s annak járulékait.

Ily vizsgálódások fényében, mily egészen más jelentőséget nyer a prémés otthonka, vagy rókamálós bunda, melyet az angyal karácsonyi vagy újévi ajándékuil hozott szives olvasónönk számára.

MAGYARORSZÁG PROFÉTÁJA.

Könyez a szüz anya képe ;
Veszendőbe
Kiválasztott magyar / népe!
S nincsen ki a jövődbe betekintsen ;
Ki a vészre: e közelgő szörnyetegre reáintsen !

„Kérlek fiad öt sebére !
Oh ne fektesd
Balkarod e szegény népre !
Ki ébressze, Profétát küldél Judának ;
Hát e népre, énnépemre Profétáid nem jutának ?

Kedvem telik e nemzetben ;
Hiven tisztelt
Jó időben , fergetegben ,
Oh hallgass meg ! Profétáid intsek őket !
Ne hagyja el szent kegyelmed a mármár elveszendőket !“

És az isten meghallgatta
 S földre szállott
 Kegyelmének szép angyala!
 Gondok között viraszt egy ősz Esztergomba'
 És az angyal szellőképen rálehell a virrasztóra ;

S Vitéz János buzgó ajka
 Lecsukodik
 Még egyszer éghez sohajtva ;
 Hónfi gond közt zárodik le jámbor szeme ;
 Boldog ő! ezerszer boldog! hozzászáll az ur kegyelme!

A szép angyal átlapozza
 Azt a könyvet,
 Mely a jövőt határozza,
 S óda hajlik az alúvó ősz fülére
 Belesugva: mi jövő vár süllyedező nemzetére ?

Véres napok ..setét képek
 Tördöfések
 Az alúvó ősz szívének!
 Borzadozva álmaiból fel—felriad:
 „Hála neked én istenem! hála néked hogy már virrad !“

„Siess szolga! képiró kell!
 Ritka népet
 Int meg az Úr ily jelekkel
 Lefestetem — tán az igaz utra térnek —
 Isten - sugta látványait e borzasztó hosszú éjnek !

Én királyom, nevendékem,
Dicső Mátyás!

Kedves vagy te most is nékem!
Bár haragod engem az ősz ide zára,
Elhat ide-dicsőséged, fényes lelked szép sugára!

Én királyom! utolsó vagy
A ki alatt
Drága hazám dicső és nagy!
Napok jönnek, nehéz napok Hunniára
S szolgál leend, a ki eddig a szabadság utján jár!

Képe mellé fessél képet:
Alvó királyt,
Körülette szolgálja népet!“
—Igazad volt Magyarország Profétája!
Ulászló az, a magyarok tehetetlen vén királya!

„Másik képed ilyen legyen:
Vérző király
S tűz a völgyben, tűz a hegyen!“
—Igazad volt Magyarország Profétája!
Lajos volt az, a magyarok korán veszett hős királya!

„Harmadikát fessd ily formán:
Két meztelen
Viaskodik a koronán!“
—Igazad volt Magyarország Profétája!
Zápolya és Ferdinándnak volt ez átkozott viszálya!

„Negyedikén hős orosz lány,
Patyolatos
Körme közt koronát tartván!“
—Igazad volt Magyarország Profétája!
Soká nyögött török igát a magyarok rab hazája!—

Adtál uram Profétákat
Kik hirdessék
Az elfeledt igazságot!
Nem panaszlunk! méltán sujtolt igaz karod!
De bűnhödénk oh vedd le már vasvessződet ha akarod!

PHAON.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AZ ÁRVA LEÁNY.

(Eredeti beszély)

I.

A nap pompásan ragyogott, sugárai örömet tündököltek. A kézdivásárhelyi országos vásárról hazatérő nép derült arccal távozott haza — csak egy tiz éves leányka szép barna szemei valának könytelyesek. Óh! mert oly ifjan már, reményeiben csalódott. Szegény kis árva vala ő — rongyokba, burkoltan ült három nap óta egy utcaszögleten, hol szivrázó hangon kért a mellette elmenőktől egy kis adományt. Remélé hogy e vásár alkalmával nyer annyit, melylyel rongyfoslányai helyett, magát téli ruhával ellássa. De nagyon csalódott reményeiben. Számtalanon a mellette elmenők közül, gunyosan tekintettek reá — csak kevés volt, ki szánakozva nyomorán egy-egy krajcárt dobott elébe — s evvel lefizetve vélvén tartozását, tovább haladt. Három napja hogy ott mulatott, azóta csak egy kevés kenyeret ett; s mégis 2 forint volt az öszveg, mit az emberek jóságából nyert. — Már most mit tegyen?

Ha valami ócska ruhát veszen, akkor nem marad pénze s kitudja holnap akad-é oly jószívü emberre, ki neki kevés kenyeret adna? Szegény kis teremtés! mily korán kezded érezni a sors különböző csapásait... Magadra vagy hagyatva, hogy küzdj nyomorral, inséggel; ki vagy taszítva a világ hánykodó tengerére, hogy ide s tovább hányattass a szükség rohama által. Erőd nincs, hogy dologgal megszerezd élelmedet. És majd ki leszesz téve mindennemü üldözéseknek nem lévén, ki erős karral védőül álljon elibek. Jókor izleled a kesérőség poharát, mi lesz belöled, ha annak fenekére érkezel?! — — —

—Oh istenem bár én is szegény anyámmal elpusztultam volna.—E szavakat mondá, midön mellette elmegy egy fiatal katona. Szépnek nem lehetett mondani, de arcán a jóság sugárzott. Részvevőleg szólítá meg a szegény leányt.

—Ne busulj kis leány majd jobban is lesz dolgod. Ha bár szegények vagyunk is: jút még neked egy falat kenyér, meg a mi van a háznál. Te is jó, igyekező leány leszesz s meg segít az isten.—

—A mindenható áldja meg, hogy könnyörül a szegény árván.—

—Nincsenek kis leányom rokonid, barátid, hogy úgy elhagyatva vagy?!

—Igen is vannak rokonim—Mehalt anyámnak szülői élnek — tehetős gazdag emberek. De szegény anyámat, ki nem az ök akaratjokból ment atyámhoz férjhez, magoktól eltaszták. — Atyám születésem után csakhamar meghalt és szegény anyám mun-

kájával vala kénytelen magát és engemet élelmezni. Oh! de ő is meghalt s már egy éve hogy koldulással táplálom magam, mert dolgozni nem tudok és mindenki unja, fél a koldus gyermeket házába fogadni. Elmentem nagy atyám házához, mert biztattak az emberek hogy talán megszánják a szegény árvát—hanem nem akartak megismerni, s ajtójukon dobák ki unokájokat.

—Ne sirj—mond könnyes szemmel a katona—majd leszek én neked atyád; van egy öreg anyám, az jobb nagyanyád lesz neked — kezen fogá a leányt s elvivé magával.

II.

Az elbeszéltek után pár évvel tündéri alakot láttunk egy csinos székely ház konyháján sürgölödni. Ugylátszik nagy lakomára készülnek, mert gazdagon meg van terhelve a tűzhely. Ünnepe van a háznál— a karsu barna székely leány magára ölté ünnepi ruháját, a piros rokolyát és fekete bársony szegélyű zöld mellényt s térdén alul érő barna hajfonatába széles vörös szalag van csokorra fonva. Egy tisztes öreg asszony tipeg a leány körül, ünnepélyes arccal vizsgálodván, ha nem lát-é hiányt a lakoma előkészületeiben. De minek e lakoma? miért ül öröm e két nő arcán?

Násznépet várnak, mely Áront az öreg nő fiát, a jó lelkű székely katonát, a szép Juci jótevőjét kísérendi haza.

—Oh! kedves nagyanyácskám—menynyire boldog vagyok, hogy megértem ezt a napot—Mily boldog Áron atyus.—

--Hej! csak tartós lenne boldogsága.—

—Már miért ne lenne?—mondá a kis leány—atyus nagyon szereti Rózsi nénit s ő is Áron atyust.... S oly jó embert mint atyus nem hágy el az isten.—

—Én már kedves leányom oly sokat éltem, annyit tapasztaltam!. Nem csuda ha nem látok mindent úgy, mind ti fiatalok. Te még a tapasztalatlanság boldogító szárnyai alatt élsz — Ha fiatalságod hajnala borus is volt— de annyival pompásabb sugárokkal környez a szeretet napja. De a napnak egykor le kell menni— s akkor akkor jön a csalódás zivataros éje. Adja isten hogy mentől később csalódjál.—

—Ne beszéljen oly szomorú dolgokat nagy anyó hisz egészen elkeserít, ma mindenkinek jó kedélyűnek kell lenni. Oh! én oly boldog vagyok! De a mint hallom itt jön a násznép.— S örömtől reszketve kifutott, hogy első üdvözölje a boldog párt.

Távolról hallatszott a násznép éljenezése, a szekerek robaja és a lovasok újongatásai.— Végre meg érkezve Áron leugrott a szekérről s örömteli arccal segíté le gyönyörű menyasszonyát.

—Szeretett jó anyám! ajánlom leányodat szeretetedbe. szeresd őt, ő meg fog téged becsülni. Kedves kis Juci jó anyát hoztam számodra.— A költsönös üdvözetek után folyt a lakoma világos virradtig. Juci oly ügyesen forgolodott a vendégek

körül, oly bájlón táncolt, hogy mindenki dicsérte s nem egy fiatal székelynek sebzé meg tudtán kívül szivét — az öreg anyó felejtve szomoru sejtelmait maga is beleelegyedett a táncba. Évek óta nem volt a székelyek között ily lakoma mint ez — de méltán is mert a szép Háromszék egyik leg derekabb fia, nősült a legszebb leánnyal: Rigó Rózsival.

III.

Jó ideig a legszebb egyetértésben éltek — Egy fiatal ember érkezett haza az udvarhelyi főiskolából, ki igen meg szereté a fejledező bimbóból pompás rozsává nőtt Jucit. — Szép barna ifju volt ő, s oly szépen tudott mindenkinek beszélni, hogy nem sokára minden férfi és nő egyaránt megkedvelte. Hogy ne zavarta volna még nyugalmaát valamenynyi leánynak! De mind a mellett, hogy bár hol is szivesen fogadtatott, legszívesebben Áronéknál mulatott — A kis Juci nagyon, de nagyon boldog volt. — Az egész falu beszélte, hogy Doboji Elek és a szép Juciból pár lesz a fárságon. — És mennyire bámult mindenki, egyszerre az a hir kezdett terjedni, hogy Áronné ott hagyván éves fiacskáját, szerető férjét — kinek hűséget tudott szinlelni — megszökött Elekkel. A kacér Áronné addig incselkedett mig Doboji hűtlen lett imádó Jucija iránt. Hogy jobban titkolhassák vétkes viszonyukat, Elek nagyobb hévvel esküdött hűséget menyasszonyának. S mialatt a két hűtlen a megszökés tervét koholá — az

alatt Áron mint gondos atya a kikészítés költségeit számítá, mit sem sejtve az egészből.—

IV.

A csapás mely a szegény leány szívét lesujtá nagy volt. Mily szép volt neki a világ csak pár nappal ez előtt!— Ha feltekintett a csilagos égre, úgy tetszett mintha minden csillag az állandó öröm tündöklő ragyogását csillogtatná—ha maga körül tekintett minden, minden azt látszot mosolyogni: boldog vagy leány s most, a szelid szellő, mely boldog álmokat susogott fülébe — szivrázólag siránkozott szomorú sorsa fölött.

Vannak pompás virágok melyeket a dér nem tud egészen tönkre tenni. Elhervad ugyan a virág, elszárodnak levelei—de gyökere meg marad, hogy kikeletre annál pompásabban álljan elő. — Így Jucit is a csalódás dere földig sujtá és semmisítő fagy megdermeszté szívében a szerelmet; mely oly pompás színekben tündökölt— de megmaradt szívében a szeretet és hála s e kettő irányzá ezután életét. — Látva hogy Áron csaknem elpusztul a csapás sulya alatt, megerősíté magát, felfogadván, hogy mint háládatos leány igyekezik a hűtlen Áronné helyét potolni. Minden gondját arra irányozá, hogy semmi hiány ne legyen a háznál. A gyermekről a legnagyobb figyelemmel gondoskodott: Áront valóságos szavakkal vigasztalá. Így egymásnak közös bajokat elpanaszolva s vigasztalva, lassanként a történe-

tek kezdettek feledésbe menni. Most látta Áron, mily jóltette hogy a kis koldus gyermeket magához vette, itt igazán bétölt azon köz példa beszéd: jó tett helyébe jót várhatsz.

A háládatós leány, talán igen is tulságos vala hálájában. Több ügyes fiatal ember kérte meg kezét, de ő mindeniknek tagadó választ adott, gondolván hogy vétkes hálátlanságot követ el, ha atyuskáját elhagyandja.— Szívéből végkép ki is pusztult a szerelem. Ő oly nagyon csalódott szerelmében nem várhatott semmit attól.

Gyönyörű szép nyári est vala a hold ezüst fényével világítá a tárgyakat s itt-ott kezdettek csilámlani a bájos csillagok. Az olykor-olykor látható hullócsillagok emlékeztetik az embereket, a mulandóságra, — dicsőség, pompa, fény — mind csak ideiglenes dolgok.— Sokan azt állítják midőn hullócsillagot látnak, hogy két szerelmes találkozott. — Én azt mondom, hogy a mindenható mintegy inteni akar az által — hogy rövid az élet — használjuk, míg el nem jő a számadás nagy napja. — Általános csend uralkodott a nagy természetben. — Az estvéli imára intő harangszó elhangzott. — Csak a legelőről hazatérő marhák kolompja zavará a csöndet — egy-egy kis bornyú üdvözlé táplálékkal haza térő anyját. Igen hisz az állatokban is meg van azon érzet, mit az embereknél szülői és gyermeki szeretetnek nevezünk. — Itt egy csoport idős ember jön haza a mezőről, derülten hogy napi munkáját jól végezheté s örvendve, hogy boldog családi körében nyugalomra hajt-

hatja fejét. Amott számos ifiu leány és legény jön füttyörészve, dalolgatva, boldogan, gondtalan ifiúságokban. — Juci is ki izletes vacsorát készített — ki állott a kapuba a kis fiuval, hogy távolról üdvözöljék a haza térő atyust. Egyszere a fiu ösze borzad Jucihoz simul s félelmes hangon kiált.

—Nézze csak Juci néne! amott azt a csuf asszonyt. Jöjjön bé a házba, én nagyon félek tőle.—

—Ne félj öcsém, ő nem bánt téged, bizonyosan egy szegény kóldusnö— mond szánakozólag Juci. Szaladj a házba, hozz egy darab kenyeret és egy kevés sültet—nagyon ehetnék szegény!

Mire a fiu visszatért az asszony is megérkezett.

—Szegény asszony imé, vedd e kenyeret s edd meg, majd ha az atyus haza jön ad egy kevés pénzt is.

—Nincs szükségem atyád pénzére csak bocsánatára, hogy nyugodtan halhassak meg—mond fuldokolva s zokogva csokolgatá a gyermeket. Most ismeré meg Juci a kóldusnöben a hülden Áronnét.— Összeborzadott s önkéntelenül elakará vonni a kis fiut anyjától.

—Oh! ne fossz meg ez angyal látásától. Engedd ölelnem és csokolnom azon lényt, kinek életet adtam s kit gyalázatosan elhagytam... Nagy volt hibám, vétkem, de meg is lakoltam érte: Elek, a kiért feláldoztam becsületem, boldogságom... mindenem, mig gyermekemtől megfosztott pénzem tartott, hiv kedvesem volt, de a mint az elfogyott a legnagyobb nyomorban elhagyott. Rosz cimborák közé elegyedett és most börtönben van. Verje meg az isten, mi-

ként megérdemli. Koldulva, napokat nem éve semmit, ide vánszorogtam, hogy láthassam gyermekeimet és bocsánatot kérjek azon férfitől, kinék jószágával és szeretetével visszaéltem.

—Szegény Rózsai—mond könyezve a jó szívű leány—atyus bizonyosan megbocsát, már rég nem is haragszik kendre.

—Segítsetek bocsánatát esdeni. — Ily két anyagnak még az isten sem tudná kérelmét megtagadni.—

—Szerencsétlen teremtés—szól közbe Áron, ki távolról megilletődve tanuja volt e jelenetnek—Habár méjjen sértéd szivemet, s oly érzést ébresztél keblemben, mitől addig ment valék—a csalódást—én néked megbocsátok.—

—Ugy nyugottan halok meg—s áldást mondva Áronra, ájulva rogyott lábaihoz.

Áron nemcsak hogy meg bocsátott néki, hanem gondoskodott élelméről, ruházatáról, úgy hogy nyomorral nem kellett küzdenie.

V.

A legközelebbi csatazaj Áront is a csatamezőre szólítja. Mint hős viselte magát minden csatában. Az egész sereg bámulta hidegvérü bátorságát. De meg is lön jutalmazva, mert csakhamar örnagygyá lön kinevezve. Egy fiatal katona kísérte mindenütt—osztozott hős tetteiben és nem akart semmi kitüntetést elfogadni. A legnagyobb veszély-

ben is, őrangyalként állott mellette a fiu. Háromszor menté meg a haláltól az őrnagyot. Több sebet kapott, melyek mind neki valának irányozva — minden kardcsapást fölfogott gyöngé karja. De mind a mellett a végzet könyvébe úgy volt megírva, hogy a csata mezőn végezze hasznos életét. Mint hős élt, mint hős mult is ki. Épen a midőn egy nagy jelentőségű állást akart efoglalni — egy bömbölő golyó véget vetett dicső életének. A kis csapat látva vezérok elestét futásnak eredt — ott hagyva a becses hullát. De mellette volt őrangyala. Vállára véve a tetemet s addig futott míg a főhadiszállást elérve, bátorságba helyezé. Az őrnagyot viseletéhez méltón temeték — az egész sereg könyvezve mondá reá utolsó áldását. A mint a koporsót a sirba bocsáták, a fiatal katona eszmélet nélkül rogyott össze, mely soha vissza nem tért többé. — Most vevék észre, hogy e hű kíséző n ő, még pedig a háládatos Juci volt. Ennyi önfeláldozásra csak is nő képes. —

Rózi csak hamar vigasztalá magát a gyászév el sem telt s férjhez ment. A szegény Juci e napig mind örült. Gyakran eljár Áron sirjához, azt felvirágozni — szeretett Atyuskája kedvenc dalát énekelvén — — —

Gr. BETHLEN Zs.

KONT LOVAG.

Úl az agg bán ősi várakában,
És mellette szép leánya van,
Eltekintnek az elmúlt időkbe;
Keblök csendes, szívök zajtalan...
Oly jó itt lelköknek meg pihenni:
Vissza onnan nem riasztja semmi...

Majd az ősznek hófejér szakállán
Csendesen egy köny gördül alá,
E könyüt nem a multérti bánat, -
De a jelen öröm sajtolá.
Örömének gazdag kútforrása:
A szép lelkü egyetlen leányka...

S míg az apa és lány ott pihennek,
Messze járva lelkök szárnyain:
Karcsu ifju lép be a terembe,
És imigy kel a szó ajkain:
„Üdvözöllek hős bán s szende hölgy, te
Szép anyának sokkal szebb szülötte!“...

„Üdvözlégy jó Kont vitéz, lakomban“!
 —Szól az agg a köszöntő felé—
 Szép szemeit a bájos leányka
 A lovaghoz félve emelé,
 S rég nem érzett boldogság hevében
 Két örömköny üle két szemében...

„Mint királyom követe jövök most,
 És hiszem: jó hirt hozó követ;
 Kéri most a magyarok királya
 Egy dologért mind kettőteket:
 A leánykát kéri esküvőre.
 Mit szolsz öreg a királyi vőre“?!...

„Tisztelet a nagy király nevének
 —Szól az agg bán ifju lelkesen—
 Bár mikor is, ha szükség kívánja,
 Érte a halált fölkeresem;
 De ez ügyben megbocsát hívének:
 Nem szabok törvényt a lány szívének“ —

„Tisztelet a nagy király nevének
 —Szól a lányka gyöngéd hangokon—
 Őt boldoggá tenni sóh'se tudnám,
 És boldogtalanná nem fogom“!...
 Szolt a lányka, s mint repkény a cserfán,
 Bizalommal csünge apja vállán.

„Szép Lizinka! Kont lovag borul le,
 Esdekelve hő szerelmedet,

Rég szereltek égő szenvedélylyel,
S most kitárom forró szívemet...
Hogyha értesz... hogyha nem taszitsz-el,
Szembe szállok bárminő veszélylyel!“ !...

„Tiéd leszek“ — szól szendén a lányka —
És az ifju idvezülten áll,
És leöltvén felső öltözetjét,
Előtünik Lajos — a király...
Az üdvöt, mi égben folytatandó
Megkezdé a földön két halandó. —

RÉTHI LAJOS.

T Á R C A.

(*Tartózatok 1. Új hirlapbélyeg, 2. koronaországok termékenysége, - 3. 1859-iki pótlék adója, - 4. nagysága, - 5. népessége, 6. Újpenz. 7. Boraink szállítási díja. 8. Dunahajózhatás. 9. Szeszadó következményei Galiciában).*

Néhány szóval figyelmeztetni kívánjuk olvasóinkat, mit találhatnak „Füzeteink“nek azon lapjain, melyek tetején a fentiszelt cím ékeskedik.

Úgy hisszük jó szolgálatot teszünk a közönségnek, ha a füzeteink megjelenések közé eső két — két hónap nevezeteseb eseményeinek közérdekű, tanulságos részére röviden emlékeztetjük s ezeket holszükségesnek tartjuk, magyarázó adatokkal világosítjuk.

Néha nincs időnk vagy türelmünk, hogy a hosszú lére készített cikkek essentiáját kisajtolhassuk, vagy a betűk és gondolatok nagy tömege miatt elkerüli figyelmünket az érdekes adat, melynek később hasznát vehetnők.

Másfelől az is igaz, hogy midőn valamit először olvasunk át sok más politikai meg istentudja-miféle hi-

rekkel keverten, nem ragad meg jól eszünk táblálán s ugyanazon tárgy néha csak ismételt olvasás után nyeri meg figyelmünket, tetszésünket.

E hiányt kívánjuk mi pótolni, és mennyire korlátolt időnk engedi megindulunk kalászggyűjtés végett az irodalom tarlóján; tán még rajtunk is megesik, hogy mint hajdan Ruth asszonynak ugy nekünk is e kalásszedés alapítja meg szerencsénket és jutalom fejébeu férjhezvisznek (olvasd: előfizetőink száma szaporodik).

És ne gondolja senki hogy ez könnyü munka. Ám tessék megpróbálkozni vele; sokkal könnyebb üres elemfuttatással, játszi elménckedéssel tölteni be a lapokat, ehhez csak egy kevés képzelődő tehetség szükséges s kész a mulattató cikk. Ki azonban azt akarja, mit mi, annak ernyedetlen béketűrőssel kell napszámoskodni s gyakran órákig kutatni, míg egy életrevaló lapot teleírhat.

A különbséget mulattó regények, élces semmiségek és a mi munkánk közt épen olyannak képzeljük, mint a milyen gyönyört, egyfelől valamely festett tájkép zöld fáinak, termékeny téreinek szemlélése s másfelől az udvarunkon álló száraz ölfá és raktárunkba töltött kézzelfogható buza birtoklása nyújt.

Adjon isten áldást a jó igyekezethez!!

1, A hivatalos bécsi lap következő legfelsőbb, rendeletet közli:

„Minisztèreim kikérdezése, birodalmi tanácsom kihallgatása után az időszaki sajtó megadóztatásának egyenlő szabályozása miatt, elhatároztam a bélyegtartozást a belföldön s a postaegyleti államokban megjelenő lapokra nézve két új krajczárról egyre, a külföld egyéb lapjainál négyről kettőre mérsékelni; ellenben az 1850-ik évi sept. 6-ki törvény 1 § változtatásával minden bel- és külföldi lapot, mely hetenkint egyszer vagy többször megjelenik, ezentul bélyegtartozásnak vetni alá, egyedül a hivatalos és azon lapo-

kat kivéve, melyek tisztán tudományos, művészeti, technikai s egyéb szaktárgyak fejtegetésére vannak szánva, melyek közül mindazonáltal oly belföldi lapok bélyeg kötelesek, melyek hirdetések vagy mulattató olvasmányt tartalmaznak.

E rendeletből látható, hogy „Füzeteink“ mint tisztán tudományos tárgyakkal foglalkozó s ritkábban megjelenő folyóirat, nem esik bélyegdíj alá.

2. Az osztrák birodalom mezőgazdasága most évenként 2500 millió pengő frt. értékűt termel. Legtöbbit Lombardia, legkevesebbet, (ennél hatszorta kevesebbet) Dalmatia. A termékenységi sor ez:

A termelés magas fokán állnak: Lombardiának mintegy $\frac{2}{3}$ -da, alsó- és felső- Austria, Cseh- és Morvaország, Stiria, Tirol, Velence.

Középszerűek:

Lombardiában egy rész, Szilézia, Horvátország, Salzburg, Krajna, Karinthia. Magyarhon, Végvidék.

Alsó fokuak:

Istria, Galicia, Erdély, Bukovina.

Ezek hivatalos adatok. Mi csaknem utolsók vagyunk.

3. Adópotlélkok új ausztrai pénzértékben az 1859-iki közigazgatási évre. 1858 szeptember 30-ikén kelt miniszteri rendelet az egyes korona országokban a közvetlen adónak minden 1 ftja után rendel a mint következők

	országos	földteher	összesen
	kellékekre	menésítésre	
Kassai kerület	6 ₇	53 ₃	60 új kr.
Horvát-Tótország	12 ₉	47 ₁	60
nyugoti-Galicia.	9 ₂	50 ₀	59 ₂
keleti-Galicia	7 ₉	50 ₀	57 ₅
Magyarhon (a kassai kerületen kívül)	4 ₂	53 ₃	57 ₅
Bukovina	5 ₀	45 ₀	50
Vajdaság	0 ₄	44 ₆	45

			összesen
Erdély	4.2	37.3	41.7
Salzburg	17.5	24.2	41.7
Felső-Ausztria	19.6	20.4	40
Karinthia	15.0	23.3	38.3
Krajna	12.5	25.8	38.3
Stiria	11.6	21.7	33.3
Istria	3.6	16.7	20
Görz és Gradiska	4.2	13.3	17.5
Alsó-Austria	7.9	9.2	17.1
Morvaország	6.7	10.0	16.7
Szilézia	8.3	8.3	16.6
Tirol és Voralberg	10.0	5.0	15.0
Csehország	8.3	5.8	14.1
Dalmatia	11.7	—	11.7
Lombardia	9.2	—	9.2
Velence	5.4	—	5.4

E potlékok a jövedelmi adó forintjai után is fizetendők.

4. Magunk emberségéből öszve hasonlíthatás végett ideirjuk a koronaországok terjedelmét geographiai mértföldekben, nagysági sőr szerint.

Magyarhon 5 kerülete	—	—	—	3200	□ m. f.
Galicia	—	—	—	1420	
Erdély	—	—	—	1111	
Csehország	—	—	—	950	
Lombard Velence	—	—	—	825	
(Lombardé egyedül 400)					
Vajdaság	—	—	—	550	
Tirol	—	—	—	520	
Stiria	—	—	—	410	
Morvaország	—	—	—	400	
Alsó-Ausztria	—	—	—	360	
Horvát-Tótország	—	—	—	330	
Dalmatia	—	—	—	230	

Felső-Ausztria	-	-	-	-	215
Bukovina	-	-	-	-	190
Karinthia	-	-	-	-	190
Krajna	-	-	-	-	180
Salzburg	-	-	-	-	130
Szilézia	-	-	-	-	95
Istria	-	-	-	-	90
Görz- Gradiska	-	-	-	-	55

Sőt nem fog ártani ha

5. A koronaországokat népességi sorban is ideírjuk, kijelölvén hány lakos esik 1 □ mértföldre:

Lombard Velencében	-	-	-	-	6	ezer
Sziléziában	-	-	-	-	4 $\frac{3}{4}$	„
Csehország	-	-	-	-	4 $\frac{2}{5}$	„
Morvaország	-	-	-	-	4 $\frac{1}{2}$	„
Alsó-Ausztria	-	-	-	-	4 $\frac{1}{4}$	„
Görz- Gradiska	-	-	-	-	3 $\frac{3}{4}$	„
Felső-Ausztria	-	-	-	-	3 $\frac{1}{4}$	„
Galicia	-	-	-	-	3 $\frac{1}{5}$	„
Krajna	-	-	-	-	2 $\frac{3}{4}$	„
Istria	-	-	-	-	2 $\frac{2}{5}$	„
Horvát- Tótország	-	-	-	-	2 $\frac{2}{5}$	„
Vajdaság	-	-	-	-	2 $\frac{1}{2}$	„
Magyarhon	-	-	-	-	2 $\frac{1}{2}$	„
Stiria	-	-	-	-	2 $\frac{1}{2}$	„
Erdély	-	-	-	-	2	„
Bukovina	-	-	-	-	2	„
Karinthia	-	-	-	-	1 $\frac{3}{4}$	„
Tirol	-	-	-	-	1 $\frac{2}{5}$	„
Végvidék	-	-	-	-	1 $\frac{2}{5}$	„
Salzburg	-	-	-	-	1 $\frac{1}{8}$	„

Ezen adatok sok részben világot vetnek a 3-ik szám alattiakra; ugyanis könnyen átlátható, hogy a néptelembek mezőgazdasági termelésének is alsóbb fokon kell állani, de másfelől sok néptelenebb megszégyenítő iparkodásával a népesebbet.—

6. Figyelmeztetjük olvasóinkat a forgalomban megmaradt régi és most bejött új pénz-nemek értékére, annál is inkább, mert egész évi— 3 régi pftot tevő— előfizetésünket, új pénznemben mi is 3 ft. 15 xra számítjuk.

Rézpénzek közül; a régi fél kros ér fél új krt. a régi 1 kros ér $1\frac{1}{2}$ új krt.

„ „ 2 „ „ 3 „ „

Ezüstpénzek közül:

„ „ 3 „ „ 5 „ „

„ „ 5 „ „ $8\frac{1}{2}$ „ „

„ „ 6 „ „ 10 „ „

„ „ 10 „ „ 17 „ „

„ „ 20 (1820 után) 35 „ „

„ „ 20 (1820 előtt) 34 „ „

az ó 1 frt „ 1 frt 5 xr. új pénzben

„ „ 2 „ „ 2 „ 10 „ „ „

a koronás tallér „ 2 „ 30 „ „ „

Hibáznak tehát azok, kik az ezüst huszasokat rosszabbaknak tartják a bankjegyeknél, mert még az 1820 előtti huszasok darabján is csak 1 új krt vesztünk, az újabb huszasok pedig a bankjegyekkel egyenlő értékűek. Az 1820 előtti huszasok nagyobbak, vékonyabbak.

Az aranypénzek 1858 július 1-jétől fogva nem törvényesen megalapított értékűek hanem önkény szerint változók a szerint, a mint a közforgalomban a külföldi becsérték szerint többet vagy kevesebbet adnak érettök.

Minden 1 pftnyi régi bankjegy $\frac{1}{2}$ frt 5 krt ér új pénzben.

A régi papírpénzek helyett a bank rendre újakat bocsát ki; az ilyen új 10 pftos bankjegy értéke a mostani pengő pénzláb szerint 9 frt $31\frac{1}{2}$ pxr lesz, a 100 frtos 95 frt $14\frac{1}{2}$ kr p. p. az 1000 új frtos bankjegy 952 frt $22\frac{1}{2}$ pengő kr.

A régi 1000 pfrtos bankjegyek megmaradnak forgalomban 1859 majus 31-ikig, a 100 és 50 pfrtosok 1859 julius 31-ig, a 10 pfrtok 1859 september 30-ig, az 5, 2 és 1 frtosok további intézkedésig.

Új ércpénzek következők lesznek:

r é z p é n z e k

fél új kr.

1 új kr.

3 „ „

e z ü s t p é n z e k :

5 „ „

10 „ „

25 „ „

1 frtos „ „ 2 frtos

1 talléros = $1\frac{1}{2}$ új frt és 2 talléros = 3 új forint

Az 1 és 2 talléros egyszersmind az egész német egyletben ugyanezen becsü lesz s a „Vereinsthaler“-ek nálunk is forgalomban lesznek.

Új aranypénzek lesznek

a félkorona 6 frt 90 új xr értékű

és a korona 13 frt 80 „ „ „

e kétféle aranypénz is az egész egyletben elfogadtatik, de csak a börzei árfolyam szerint, melyet a kormány minden hónapban közzéteend. Ezen új aranypénzek értéke is tehát a külforgalom, szerint változó leend, de azért nehogy megijedjen valaki az aranytól s oly formán kezdje prédálni őket mint némelyek ezüsthuzasaikat, mert e nemes érc mint csereesz köz soha el nem vesztheti becsét a föld népei közt.

Azon új ércpénzeket, melyeken *A* jegyet találunk Bécsben verték, a *B* jegyüeket Kőrmöcön, a *C* seket Károly-Fehérvártt, *M* Milanot, *V* Velenecét jelent.

7. Korizmics László alelnök, a gazdasági egylet november 17 és 18-iki gyűlései folytán Pesten igen ér-

dekes adatokat terjesztett az egylet elébe, a magyar bor kiviteli áráról és a Duna hajózhatásáról. Ezen értekezés önállóan kinyomatva is a közönség kezébe jut; mi kivonatban közöljük belőle a fontosbakat:

1 mázsa bor Pestről Sztambulig gőzhajón fizet 3 pfrt 5 xrt;

Bizonyos Lamb nevű szállító Sztambultól egyesesen Londonig 1 tonna súlyt (1814 fontot), mintegy 636—650 üveget 21 pfrt 27 xrért. (45 shilling) vitet. Ekép Sztambul—London közt gőzhajón 1 mázsa teher 1 frt 10 xrt, 1 üveg 2 pengőkrt fizet, vitorlás hajón a szállítás lassabb, de mázsánként 21 pengőkrrel kerül kevesebbe.

Pest és Sztambul távola 300 mf. lévén a Duna gőzhajózási társulat mértföldenkint 1 mázsa bor-tehertől $\frac{6}{100}$ krt vesz; míg a 800 mfnyi Sztambul—Londoni utra gőzhajón csak 1 fr. 10 xr. esvén, 1 mázsa mértföldenkint $\frac{8}{1000}$ krt fizet, úgy hogy a tengeri szállítás hétézszer olcsóbb a dunainál.

A szállításra szánt ládák négy szögben $2\frac{1}{2}$ láb nagyok legyenek, mert ily mértékű terhek szállítása legjutányosb. A franciás alaku üvegek legkedveltebbek helyben Sztambulban. Természetesen a Londonba küldendő üvegek is csinosak, izletesek legyenek. Hamburg felé 1 mázsa bor kerül Pestről Londonig 4 frt 5—11 xrba, Triest felé Liverpoolon át 5 frt 34 krba.

8. Korizmics ur jelentésének a Dunáról szóló része:

A Duna hajózható része Ulmtól a fekete tengerig 325 geogr. mf., ebből $\frac{1}{3}$ bajor, $\frac{1}{3}$ osztrák, $\frac{1}{3}$ magyar, $\frac{1}{3}$ török területen. Pest a Dunán a tengertől 210 mf. távolban fekszik.

A Duna-gőzhajózási-társulat gőzősei csak Galatzig járnak, innen Sztambulig a Lloyd társulat hajói teszik a szolgálatot. Galatztól a tengerig eső 20 mfdet gyors hajók 8 óra alatt futják át. A torkolattól Sztam-

bulig még 85 mfnyit kell utazni, ebből a Várnáig eső 45 mfre 15 óra, a Várna Sztambul közti 40 mfre 17 óra kell. Gyors gőzösök Pestről Szambulba 7-ik napon érkeznek, rendes járásuak pár nappal később.

A Dunán rendes hajózás-időszak marcius 1-től december 1-ig 275 nap. Ebből a 11 utolsó (1848-58) év alatt 12% nyi idő folytán volt annyira apadva a víz, hogy csak a legkisebb gőzösök járhattak Páncsova és Orsova közt. 27% idő alatt 2½-3 láb mélyre merülő közép nagyságu gőzhajókkal lehetett utazni; a nagy gőzösök szabad mozoghatására 50% idő esik. Tehát öszve-89% idő jut a gőzösök járására, a többi 11% nyi időből 10% alatt csak dereglyékkal lehetett az al Dunán közlekedni, 1% nyi idő folytán pedig a vízi utazás meg volt akadva s a nagy apály miatt szekeren kellett utazni.

Ki dunai utazásra készül következő jegyzék segítségével meghatározhatja, mikor legalkalmasb e célra a víz állása. Ugyancsak az utolsó 11 év folytán az egyes hónapokban orsovai vízmérő szerint a víz mélysége volt átlagoson:

januarban	5' 10½"	februárban	7' 2"
marciusban	10' ½"	april	12'
majus	12' 3½"	junius	11' 4½"
julius	9' 8½"	augustus	8' 1½"
september	6' 7½"	october	6' 8¼"
november	7' 8"	december	7' 7½"

Legjobb tehát majus, junius és juliusban utra kelni annak, ki marcius és aprilis fogától kissé fél.

A Duna-gőzhajózási társulat most egész üzletében öszvesen 12 ezer embert foglalkoztat.

Azon tér, melyen Dévénytől kezdve hazánkon át az áradt Duna hullámaint meghordozza 230 □ mértföldre van becsülve, épen akkora ez mint a dalmát királyság, vagy az egész Meklenburg-schwerini nagyhercegség.

Azon vasut, melyet a török kormány a lassu al-

dunai út elkerülésére Csernavoda és Küsztende közt engedélyezett csak 7—8 mfnyi, de a Pest-Szambuli utat 47 mfdel teendi rövidebbé.

Orsován alol, hol a Duna török földre lépik, van a híres vaskapui szoros, hol a Duna ágyát záró sziklák a hajózást nagyon veszélyessé teszik. Itt 1834-ben tettek először sziklarepszést, de a török kormány be-tiltá. 1848—49 folytán Dinelli Alphons, kapitány a tár-sulat szolgálatában, csak 2500 pfrnyi költséggel any-nyira vitte a dolgot, hogy azóta vontatók is mehet-nek rajta s gözös, mely ezelőtt 10 láb vizet kivánt, most 5—8 lábnyival beéri. Dinelli egy szép plastikai mintát is készített a vaskapu szikla ágyáról.

9. Herceg Jablonovszky galiciai gazdag birtokos érdekes adatokat közöl Galícia szeszgyártásáról, me-lyeket Neuwall lovag a bécsi gazdasági egyesület nyári nagy gyűlésén előterjesztett:

1836-ban Galiciában 4900 pálinkaház volt. Ekkor vetettek a habarékra 6 pxrt adót e miatt 1839-ben már csak 3400 gyár s ebből 1300 gözzel dolgozott. 1843-ig a gyárak száma 1700-ra apadt. Legfényesb szesz-gyártási korszak az 184 $\frac{1}{4}$ -iki, mely alatt 19 millio 800 ezer akó habarékot égettek ki, mely ha akónkint 10 font széna értékü moslékot adott, 2 millio mázsa szénának felel meg. 100 ezer darab marhát hizlaltak rajta s ezek trágyája 50 ezer hold földet termékenyített.

1849-ben az adót 10 kr-ra emelték; 1200 galiciai gyárból 100 megszűnt, 1853-ban 14 kr. adó miatt 800 gyárból csak 600 maradt.

1856-ban a 18 kr-ra emelt adó 70 gyárt szüntetett ismét meg, úgy hogy 185 $\frac{1}{2}$ -ben csak 485 gyár dolgo-zott fel 7 millio akó habarékot.

A megszűnt gyárak értéke 9 $\frac{1}{4}$ millio pengőfrt, az ország közel 4 millio pfrt évi jövedelmet veszített s ré-gi nagy kivitele helyett most Poroszthonból szeszt hoz be.

Felső Magyarhonban Coburg-Kohári herceg most csak 6 gyárt tart, mindeniket 2—10 ezer pfrt veszte séggel csak állataiért; gróf Barkócy ez előtt 9 gyárban 6—7 ezer akó 30 fokos szeszt égetett, s 1 ezer db. sertést, 7 ezer birkát, 400 göbölyt és 150 igásmarhát moslékon eltartott, a 18 kros adóval az 1 pfrtot érő pityóka köblére 54 pkr adó esvén, csak 300 akót éget. Felső Magyarhon állattenyésztése 10 év alatt 30—40% nyit szállott.

1856-ban 11 millio 400 ezer pfrt értékű hus-állattal hoztak többet külföldről az osztrákbirodalomba, mint a mennyi kivitel volt e cikkből.

Viszontlásig

Földvári

(*Vadászat kedvelő olvasóinknak*) nem lesz érdektelen azon monda, mely a Nyárád mellékén általánosan el van terjedve, mely szerint egy kopófaj van Gál L. Gálfalvi L. és Gegő K. nyárádmelléki ismert vadászurak birtokában, mely Mátyás dicső királyunk vadászkutyáitól hozná le származását. A monda így adja elő e dolgot. Mátyás király bevégezvén havasalföldi táborozását, Zeyk Péter nevű egyik dandárvezérét felszólítja: kívánjon valamit azon fontos szolgálatért, melyet a haza és király érdekében az egész táborozás folyamata alatt kitüntetett „Felséges királyom — válaszolt a dandárvezér — nekem elegendő jutalom felséged meglegedése, de ha szabad valamit kívánnom úgy egy pár kopóért esedezem, felséged budai vadászkutyáiból“ Alig hogy Mátyás Budára felérkezett megküldötte Zeyknek a kopókat. A család részint a faj kitünőségéért, részint dicső királyunk iránti kegyeletből ivadékról ivadékra fenntartotta azt, egész Zeyk Jánosig, a jelenben ismert irodalombarát Zeyk Sándor ur édes atyjáig, kitől — maga nem lévén vadász — Gálfalvi L. innen Gegő K. és Gál L. birtokába kerültek, kik bizonyára nem engedendik, hogy ez aristocraticus kopófaj kipusztuljon. Ki-

nek alkalma van e kopókkal vadászni, már első tekintetre is feltünőknek találandja nagy és erős testalkatukat, midőn pedig elkezdenek hajtani, hangjoktól megcsendül az erdő s a köztük és a vad közötti tér egyre szűkebb határok közé szorul, hajlandó lesz az adomának hitelt adni, s a kopók fejedelmi származását elismerni. — ch.

(*A székelyek áldozó kelyhe*) jelenleg városunkban t. Sándor J. úr birtokában van. Ennél nincsen régebb nemzeti ereklyénk: az ivadékról ivadékra szállott hagyomány szerint még Azsiából hozták magokkal székely apáink, főszerepet játszott a pogány világban őseink áldozattételeinél, ezzel áldoztak a rabonbánok, későbbre a keresztyén-vallás behozatala után elvesztette vallásos fontosságát, mindazonáltal nemzeti közkinccs gyanánt tekintették azt, közvigadások, nemzeti ünnepek alkalmával abból ittak áldomást, ezzel köszöntötték fel a nemzetet, alkotmányt és fejedelmet; még a múlt században is ebből itta első áldomását a főtiszt a közgyűlési lakomákon. Érdekes volna körülményesen tudni, miként került egyes családok, végre a Sándor-család birtokába, annyi tudatik, hogy ez nem minden küzdés nélkül történt. Öble a kehelynek kokusdió csontárából van készülve, talpa és szegélye ezüst, ezüst pántocskák nyulnak le oldalán. Első tekintetre meglátni a sajátos stýlusu műven a régiséget. Midőn e ritka ereklyét megtekintettük akaratlanul e gondolat merült fel lelkünkben: ha e kehely szólani tudna, s elmondhatná csak saját történetét, mekkora világ terjedne őseink történelmére! tisztába jőne a székely mythologia, melyet kevés fenmaradt töredékeiből talán soha sem sikerülend kiegészíteni. Ki a régiségek iránt érdeklődik ne mulassza el megtekinteni e ritkaságot, derék tulajdonosa, mindenkinek szives lesz azt megmutatni. — ch

(*A fogak betegsége*) —egy amerikai orvos leg-

újabb vizsgálat i szerint— pár elődi növény és állatka által okoztatik, melyek csak mikroskoppal láthatók. Az amerikai orvos a közönséges szappant tartja ezek elpusztítására a leghatósabb szernek mely gyenge fogkefével körülhordoztatván a szájbán, mindenesetre nagyobb szolgálatot tesz, mint a divatos éles fogpór, mely lekoptatván a fogak zománcát, alkalmat szolgáltat azok odvasodására.

—ch.

(*Olvasóinkhoz*). Ezennel szétküldjük a „Marosvásárhelyi Füzetek“ első évfolyama IV-ik tehát utolsó Füzetét is. Megnyugvással tekintünk vissza, megfutott pályánkra, mi mindent megtettünk a mi hatalmunkban állott a kitűzött cél létesítésére, érezzük azonban miszerint, korlátolt körülményeinkhez képest a lelkünk előtt álló eszményképet, csak némileg lehettünk képesek megközelíteni. Ha t. olvasóink látnak némi jeleket arra, hogy ez irodalmi vállalat idővel erősre, életrevalóvá nőheti ki magát: ne vonják meg pártolásukat, siettessék megrendeléseiket. Február közepéig várakozunk még iverünk beküldésére, ha a begyülemlett pénzekkel legalább anyagi kiadásaink fedezve lesznek, örömmel fogunk hozzá vállalatunk új folyamához, ellenkező esetben kénytelenek leszünk azt megszüntetni. Munkát szívesen áldozunk, de anyagi áldozat hozatala nem áll lehetőségünkben.

Szerk.

T A R T A L O M.

HALLER GÁBOR MEGÖLETÉSE Szilágyi S-tól.
TANULSÁGOS LEVELEK URAMBÁTYÁMHOZ IV.

Mentovich F-tól.

A PRÉMET SZOLGÁLTATÓ ÁLLATOK — ch-tól.

MAGYARORSZÁG PROFÉTÁJA (költemény) Phaon-tól.

AZ ÁRVA LEÁNY Grf. Bethlen Zs-tól.

KONT LOVAG (költemény) Réthi L-tól.

TÁRCA: Tarlozatok. Új hirlapbélyeg, koronaországok termékenysége, 1859-iki pótlékadója, nagysága, népessége. Újpénz. Boraink szállítási díja. Dunahajózhatás. Szeszadó következményei Galiciában. Földvári-tól.

Egy vadászmonda — ch-tól. — A székelyek áldozó kelyhe — ch-tól. A fogak betegsége — ch-tól. Olvasóinkhoz. Szerk.
